

A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében

Paths of conversion - adult catechesis among female prisoners

Di Blasio Barbara

Dr. PhD, habil, egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,
Neveléstudományi Intézet
di.blasio.barbara@uni-mate.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a felnőtt katekézisben rejlő, női fogvatartottakat érintő, reintegrációra felkészítő többtöbblet lehetőségeket mutatja be. A tanulmány célja a hitoktatás támogató jelentőségének hangsúlyozása.

Módszertan: Kvalitatív leíró-elemző kutatásunkban a történeti források mellett interjúk és önéletrajzi írások alapján a hitoktatás korabeli intézményes módszertanának történeti hátterét tekintjük át. Esettanulmányunkban a Máriaosztrai Fegyház és Börtön alapításának történeti körülményeit, illetve a Vincés Nővérek által majd száz éven át folyó, kimondottan nők számára nemzetközi mintára szervezett nevelő és oktató munka jellemzőit vizsgáljuk.

Megállapítások: Magyarországon már a 19. századtól figyelmet kap a női fogvatartottakkal való bánásmód, ebben az egyház, különösen a női szerzetesrendek közül az irgalmasnővérek áldozatkész szerepvállalása volt kiemelkedő. A nők oktatásának-nevelésének egyik jelentős útja a munkáltatás mellett a katekézisen át vezetett.

Érték: A börtönben zajló fejlesztő munka hatékonyságáról keveset tudunk, de globalizált és zűrzavaros világunkban egy korábról ismert és lényeges módszerhez, a tudatosan tervezett, pszichés támaszt nyújtó, erkölcsi értékeket közvetítő hitoktatáshoz nyúlhatunk vissza. Az esettanulmány segítségével női fogvatartottak sikeres reintegrációját támogató jó gyakorlatok kialakítása és alaposabb módszertani kidolgozása válik lehetővé.

Kulcsszavak: női fogvatartottak, sérülékenység, reintegráció, katekézis, Irgalmas nővérek nőnevelése

Abstract

Aim: The purpose of the study is to emphasize the supporting importance of religious education. The additional opportunities inherent in adult catechesis, which affect female prisoners and prepare them for reintegration, are presented in the study.

Methodology: In our qualitative descriptive-analytical research, in addition to historical sources, based on interviews and autobiographical data, we review the historical background of the contemporary institutional methodology of religious education. In our case study, we examine the historical circumstances of the founding of the Márianosztra Penitentiary and Prison in Hungary, as well as the educational work carried out by the Daughters of Charity for nearly a hundred years, organized specifically for women based on an international model.

Findings: We can see that since the 19th century, attention has been paid to the treatment of female prisoners in Hungary, in which the sacrificial role of the Church, especially the role of the Daughters of Charity, was prominent among the female religious orders. In addition to employment, one of the important ways of educating women led through catechesis.

Value: We know little about the effectiveness of the development work taking place in prison, but nowadays, in our globalized and confused world, we can reach back to a well-known and important method, namely consciously planned religious education, that provides psychological support and conveys moral values. Based on our case study, it becomes possible to establish good practices supporting the successful reintegration of female prisoners.

Keywords: female inmates, vulnerability, reintegration, catechesis, women education of Daughters of Charity

Bevezetés

„Nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj.” (Lk 7,6)

A témaválasztás háttérében azok a kutatási eredmények húzódnak, amelyek a női fogvatartottak fokozott lelki sérülékenységét mutatják be, vagyis a nők mentálhigiénés szempontból kiemelt figyelmet igényelnek, amelyben a hitoktatás a lelki erősödéshez járul hozzá, illetve a társadalomba való visszatéréssel kapcsolatban az erkölcsi értékek és normák megtapasztalását, értelmezését segíti, erkölcsi megtartó erővel bír.

A téma aktualitását Ferenc pápa üzenete is adja: „*A börtönök gyakran válnak az elszemélytelenítés, a leselejtezés helyévé. A fogvatartási helyek társadalmunk felfogását, önzését és közönyét tükrözik. Küldetésünk, hogy minden emberben a szenvedő Krisztus arcát fedezzük fel és közvetítsük számukra Isten irgalmasságát.*” (URL1) A pápa felhívja a figyelmet arra, hogy Jézus Krisztushoz való hűségünk jegyében nem feledkezhetünk meg Jézus szavairól: „*Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot [...] amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek*” (Mt 25, 34.40). Képekben fogalmazva útravalót ad a börtönpasztorációval, katekézissel foglalkozó munkatársaknak: „*a börtönöknek mindig legyen ablaka és látóhatára*”, így lesz jelenvaló az Atya irgalmassága, aki mindig ad esélyt az ember számára a megtérésre és a bűnök bocsánatára (URL2).

A bűnről és büntetésről is érdemes néhány alapelvet áttekinteni. A bűnnek és bűnösségnek három válfaját különböztethetjük meg: a vallási, az erkölcsi és a jogi fogalmát (Kuminetz, 2010). Amennyiben hatékonyan szeretnénk a bűn ellen fellépni, a bűn és bűnösség mély megértéséhez mindhárom terület együttes értelmezése és alkalmazása szükséges.

Az ember Isten képmására teremtett lényként a hasonlóság miatt köteles és felelős az Isten akarátának a teljesítésében. Ennek az erkölcsi kötelességnek a megtagadása a bűn, amely zavarhoz, halálhoz, akár kárhozathoz vezet. Az ember bűne az engedetlenség, hogy megszakította kapcsolatát Istennel. A bűnös állapot pedig olyan cselekedetekre, mulasztásokra sarkallja az embert, amely további bűnök elkövetését vonja magával. A kegyelem feloldozás a bűn terhe alól, amelyre törekszik a józan ember, és igyekszik folyamatosan leszámolni bűneivel. A bűn, büntudat, bűnvallás és a kegyelem utáni vágy folyamata fejlesztí az ember erkölcsi bensőjét. Ebben a folyamatban segíti az egyház a mindhárom előző kategória szerinti bűnös, jogilag elítélt fogvatartottat, akinek szűk folyosón ugyan, de el lehet jutni a hithez (KEK 2487). A börtönmisszió, felnőtt katekézis abban is támogató, hogy az egyén felismerje a büntetésben rejlő lelki lehetőségeket. A büntetés elfogadása engesztelő hatású, így gyógyító erejű is. Hozzájárul a bűnös személy megjavulásához, jobb belátásra bírja. Egy új kezdet lehetőségét kínálja fel számára (Tihanyi, 2019).

A felnőtt katekézis remény az új kezdetre, különösen hosszú időes női fogvatartottak esetében, lelki ajándék lehet, hiszen élettörténeteikben az elzárás előtti cselekmények, események és élmények igen élénken élnek, majd a börtönben néhány évig az új, sokkoló és traumatikus negatív élmények áthangolják az emlékeket, az üresség érzése és a befelé fordulás lesz jellemző. Az életvilág kereteit a szabadságvesztés, a rezsím (intézményi szabályok) tartalmi elemei rendezik át. A prizonizáció (börtönkörnyezeti ártalom) ellenhatásaként a foglalkoztatás

és képzések általános és speciális kompetenciafejlesztő hatásúak. Az egyén magatartásváltozásának háttérében az oktatás-képzés hangsúlyossá válik, amely a mentalitás társadalmilag elfogadott normáihoz igazodását eredményezheti. Az iskolai jellegű oktatás és foglalkoztatás azonban önmagában nem elégséges a társadalmi reintegrációhoz és a kiegyensúlyozottabb börtönléthez. A hitoktatás olyan kiegészítő, támogató lehetőség, amely a bűnelkövető erkölcsi fejlődését célozza meg, reményt adva az élet új alapokra helyezéséhez, a megtartó lelki kapaszkodó kifejlődéséhez.

A tanulmány a hitoktatói feladatok jelentőségét, a katekézis és az erkölcsi nevelés reintegrációban betöltött szerepét hangsúlyozza. A felnőtt katekézis mint a megtérés és az erkölcsi nevelés egyik lehetősége a fogvatartott nők számára azért figyelemreméltó, mert közülük sokan az erkölcs fogalmaival nyelvi értelmezési szempontból sem találkoztak korábban, illetve a szimbolikus jelentés-tartalom valós megélése is hiányzik. A reintegrációs felkészülésben a hitoktatás túlmutat a hagyományos kereteken. A börtönben a megtérés útját mutatja fel, amely életvezetés szempontjából – például a tízparancsolat küzdelmes betartása révén – a társadalmi-gazdasági nehézségekkel való megbirkózásban erőforrásként értelmezhető.

A felnőtt katekézis igénye érzékelhető, hiszen a börtönökben évtizedek óta működik felekezeti hitoktatás, a fogvatartottakat megszólítják a Szentírás által. A lelkipásztorok az egyének problémáihoz is igazodó hitalkalmakon, gyakorlati tevékenységeikben a hitet keresők és érdeklődők számára is nyitott környezetet biztosítanak. A felnőtt katekézis az érdeklődés felkeltésével a megtérés útjára tereli az egyént.

Erkölcsteológiai megfontolások

Servais Pinckaers nyomán mellé állhatunk annak a felvetésnek, hogy Istennek nincs szüksége feltétlenül közvetítőkre a Szentírás olvasásában (Pinckaers, 2001). A szöveg megértéséhez azonban az ember részéről szükséges a hit megléte, a Szentlélek munkálkodásának az elfogadása. Szent Pál mondja (Róm 1,17), hogy a híres egzegéták írásai is mind a Szentírásból táplálkoznak, tehát az evangéliumok adják minden hitbeli megértés alapját. A hit által kell hagyni, hogy a Szentírás vezesse az olvasót, amikor mély isteni vagy emberi valóságról akarunk valamit megtudni. A Szentírás közvetlen olvasása szükséges ahhoz, hogy az egyén megkapja a megértés kulcsait, megismerje az erkölcsi üzeneteket. Ez az olvasás az egyházban történik, szorosan a hagyománnyal, liturgiával, amelyben viszont részt kell vennie az embernek. Ebből a gyakorlatból táplálkozik

az erkölcssteológia, vagyis Isten ígéjének a meghallgatása/meghallása, amely konkrét cselekvéssé alakul át. Ez a cselekvés az az erkölcsi reflexió, amelyben a valóságra vonatkozó ítélet, az emberi törekvés minősége mutatkozik meg. Az erkölcssteológia a II. Vatikáni Zsinat óta szorosabb kapcsolatban áll a humán tudományokkal, a filozófiával, a Bibliával, és ezek szintézisével a keresztény embernek a döntései alapját szolgáló ítéleteit világítja meg.

Az erkölcsi szabadság

Szent Tamás erkölcsstana a Summában olvasható, miszerint a szabad akarat gyakorlásában az ember megismerőképessége és vágyóképesége összpontosul. A szabad akaratban Szent Tamás az ember istenképiséget látja, hiszen a hasonlóság alapja, hogy az ember ura a cselekedeteinek (Pinckaers, 2001). A szabadságról alkotott elképzelésünk szoros kapcsolatban van Istenről való gondolkodásunkkal. Pinckaers számunkra helytálló kérdése: „*Talán nem az ember Isten legjobb »tükre«, amely azért adatott, hogy megtanuljuk megismerni Őt?*” (Pinckaers, 2001)

Az általunk vizsgált fogvatartotti populáció esetén ez a „tükör” megvakult vagy sohasem volt tükröződő, ennek helyreállítása a katekézis alapvető célja lehet.

A szabadság akaratunk és cselekvéseink forrásánál helyezkedik el, tapasztalataink fókuszában. A személyünk központi eleme olyan képesség, amely az újításra vagy a rombolásra és ellentmondásra tesz képessé bennünket. A szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de nehéz egy definícióban megragadni az értelmét, túl van a cselekedeteken, amelyet okozott, de túl van azon a gondolon is, amelyre reflektált. Különösen napjainkban, a globalizmus által szétzilált normák közepette keletkezett a szabadságértelmezésünkben zűrzavar. A definíció megfogalmazása még nehezebbé vált.

A szabadság megismerésének két fő útja van. Az első a cselekedeteinkre és érzelmeinkre mint a szabadságunk fő műveire való reflexió. Az embert az élet-történeti eseményei előbb-utóbb eljuttatják arra a pontra, amikor számot vet az általa létrehozott vagy mások által rákényszerített erkölcsi valóságokkal, a jó-rossz, az erény, az érdem, a hazugság és büntetés fogalmaival. A szabadság a személyes bensőben „lakik”, amelyhez csak az önismeret útján lehet közelebb kerülni (Pinckaers, 2001).

A másik út kevésbé közvetlen; az erkölcs fejlődésének elemzése a szabadság egy bizonyos fogalmából kiindulva. A történelem bizonyos erkölcsi rendszereket hoz létre, amelyeknek társadalmi és gazdasági vetületei vannak, ideológiákkal terhelve. Ez a keretrendszer felépíti a maga szabadságeszményét.

Az erkölcsi szabadság csiráját egy sajátos spontaneitás adja, amely bizonyos kompetenciák és motivációk egységesülésével kap lendületet, de mégis minden ember eredendően birtokolja az erkölcsi hajlamokat, az erkölcsi érzéket, amelyet semmilyen külső nyomásra sem lehet kioltani az ember bensőjéből. A szabadság lelki alapját a megismerés, a boldogság vágya, a szeretet iránti érzék, az igaz és a jó megézésnek vágya adja. Ezek a fogalmak az erények körébe tartoznak, és életeszmenyeket állítanak elénk, amelyek a szándékainkat és vágyainkat, erkölcsi ítéleteinket vezérlik (MacIntery, 1999).

Az erkölcsi nevelés szakaszai

A szabadságra nevelésnek három fő szakasza van, amelyek az emberi élet korszakainak feleltethetünk meg. A gyermekkor (fegyelem korszaka), az ifjúkor (haladás korszaka) és felnőttkor (szabadság érettségének a korszaka) (Pinckaers, 2001). Az erkölcsi nevelés annak elfogadásával kezdődik, amit életfegyelemnek neveznek, amelyet az erkölcsi törvények szabályoznak. A fegyelem fogalma itt nem az akaratok szövevényes hatásrendszerét jelenti, hanem a lelkiismeret és a jóézés útján a megfelelő szabályok betartását. A fegyelem kialakítása a libertas indifferentiae elmélete szerint neveléssel lehetséges, de ez a nevelés olyan harc, amely nem együttműködésen, hanem hatalmi struktúrában lehetséges. Az erkölcsi törvényeknek tagadhatatlanul létezik pedagógiai szerepe, a példák sem elhanyagolhatók, a gyakorlás révén válnak belsővé, majd eljuttatnak a szabadság megézésének mélyebb fokára. A katolikus ember számára az erkölcsi törvény a tízparancsolatban fejeződik ki. A tízparancsolat az élet egészét átfogó előírásokat és tilalmakat fogalmaz meg, amelyek elfogulatlan tisztelete nélkül nem létezik erkölcsi élet és szabadság. A mi értelmezésünkben, eltekintve a libertas indifferentiae megosztó álláspontjától, a törvény megismerése és megézés vezet el a szabadság megézésének alapjaihoz.

Az erkölcsi nevelés első szakaszában a szeretetre nevelés élvez prioritást. Szent Tamás szerint a kezdők fő feladata a bűn kerülése és a szeretet ellen ható ártalmas hajlamok leküzdése.

A második szakasz a személyes fejlődés és az erkölcsök kialakulásának az időszaka. Jellemzője, hogy az egyén a saját kezébe veszi életének kormányzását, túlsúlyban vannak a személyes kezdeményezések és erőfeszítések, ez az erkölcsi minőségek felismerésének és az erény kialakulásának korszaka. Ebben az időszakban cselekedeteink és érzelmeink mögött letisztult vezérelveket fedezünk fel, a cselekedeteink sikere nem önmagukért jelentenek örömet, hanem a magasabb erkölcsi rend megézés okoz benső sikerélményt, az önhatékony építő élményét. Az erény nem materiális aktusok ismétlésének a szokásaként

értelmezendő, hanem képesség a fejlődésre és tökéletesedésre (Pinckaers, 2001). Ez az út elvezet a minőségi szabadság élményéhez. Az erkölcsi nevelés második szakaszát Szent Tamás a „haladók” fokozatának nevezi. Erre a szakaszra alkalmazható szöveg a hegyi beszéd (Mt 5-7), amely a tiszta szeretetre és a felebaráti kapcsolati minőségre irányítja a figyelmünket.

A harmadik szakaszban, a felnőttkorban a szabadság megélésének érett formája mutatkozik erkölcsi és szellemi síkon egyaránt. Pinckaers szerint két vonás jellemzi ezt a korszakot: a minőségi cselekvésben való érettség és a teremtő termékenység. A személy az életét egy tervnek megfelelően elrendezi, a céljait magasrendűen jelöli ki, amelyek önmagának és másoknak is a javára válnak. Az erkölcsi szabadság az egyén bármely cselekedetében olyan formán nyilvánul meg, hogy a vállalásaiban az odaadás és mások ügyének szolgálata ötvöződik a saját erkölcsi világképével. Az egyén önmegvalósítása egybecseng a közösség érdekeivel is. A szakaszokon átívelő haladás nem egyenesvonalú, de folyamatos. Az első szakasz célja az erkölcsi nevelés a fegyelem elfogadásával és a bűnök elleni harc révén valósul meg. Ám ez a küzdelem a későbbi szakaszokat is jellemzi, de a küzdelem mögött a habitus kialakulásával már benső erkölcsi szükségletek munkálnak, vezetve a célirányos döntéshozatalt. Az ész és az akarat egysége jön létre fokozatosan, amelyhez a nem voluntarista nevelés komoly segítséget nyújt.

A megtérés útjai

A börtönben a katekézis végső célja a megtéréshez való segítés. Az erkölcsi fejlődés szakaszainak végigjárása, a hit melletti szabad elköteleződés kialakítása, a bűntől belülről fakadó lelki távolságtartás mind állomásai a megtérésnek vagy megérkezésnek. Hiszen a Szentírás mindezt üzeni nekünk, a Szentlélek számára a hitoktatónak közvetítőként kell működnie, és engednie a saját kreativitásának és módszertani felkészültségének. A felkészültség egyik alappillére a deviáns magatartás kialakulásának háttérben működő lélektani és szociológiai folyamatok ismerete, amelyeket szentírási helyekkel tud megerősíteni és pedagógiai érzékkel tálni.

Kocsis Imre (2019) *Az üdvösség igéje* című tanulmánykötetének bevezető írása a *Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában* címmel éppen azt üzeni az olvasónak, hogy a megtérésre mindenkinek szüksége van. „*Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek; nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket*” (Mk 2,17).

A megtérés szorosan összefügg a hit kialakulásával, megerősödésével. A megtérés a hitben fejeződik ki. A megtérés végeredménye egy új életforma, előkészített

döntések, erkölcsi talapzaton álló életstratégia kimunkálása. Vagyis a régítől való elfordulást és az új felé történő odafordulást jelenti. A megtérésnek kettő fő dimenziója különböztethető meg, a belső lelki felkészülés és a magatartásbeli külső következmények, amely mögött a bűnbánat fogalma áll (Kovács, 2015).

A hit és a megtérés kapcsolata

A megtérés a krisztusi ember számára nemcsak egyszeri alkalom, hanem élet-hosszon át tartó folyamat. A valláspszichológia a hit fejlődését életkoronként jellemzi, akárcsak a személyiségfejlődés állomásait.

A tanulmány tárgyát képező téma kapcsán számunkra a megtérés és a hitfejlődés kölcsönhatása lesz meghatározó, a reintegráció sikerének lehetőségét tekintve. A megtérést azonban a belátásnak, bűnbánatnak és a jóvátételnek (vezeklésnek) kell megelőznie. A vétkesség belátása, amely az egyénre irányuló reflexió, idézi elő azt a bánatot, amely az elkövetett bűn miatt keletkezik. Az igazi bánat már szembefordulás azzal a tettel, amely a bűnhöz kapcsolódik. A jóvátételnek az akarása és készsége mutatja meg, hogy valaki mennyire érzi komolyan a bűn miatt érzett bánatát. A jóvátétel azonban a legjobb szándék mellett is csak töredékesen érhető el, hiszen az okozott kár sohasem tehető teljesen semmissé. A vétek végét a megbocsátás hozza el (Weber, 2001). A megtérést hosszú lelkifolyamatok előzik meg, minden ember esetén más-más módon zajlik, ahogy a személyiségünk is egymástól különbözően működik azonos élethelyzetekben. A megtérés bonyolult pszichológiai folyamat, amelynek több aspektusa is van: érzelmi, kognitív, magatartásváltozás és erkölcsi értékrend-változás. A személyiség és az identitás változása belső konfliktusokkal is terhes, amelyek leküzdéséhez folyamatos lelki erőforrásokra van szükség. Ez az erőforrás lehet a közösség átélése Istennel, az egyházzal, az embertársakkal. Az átélés élménye pedig a hitfejlődéssel függ össze.

Ezen a ponton érkezünk el a felnőtt katekézis szükségességéhez, amely a lelkiismeretről való tudásunkat is mélyíti. A megtérés szempontjából a lelkiismeret aktivitása alapvető feltétel. A lelkiismeret az egyén lelki működésében érzelmi disszonanciát előidézve mozgósít.

Témánk szempontjából inkább a súlyos bűnöket helyezük előtérbe, hiszen a felnőtt katekézis fegyházban és börtönben fogvatartott nőkhöz/nőknek szól, akik jelentős arányban életellenes bűncselekmények elkövetői.

Az ember érdeke, hogy a bűneiről elemzően és mélyen elgondolkodjon, hitelesen mérlegeljen. Papp Miklós (2016) megközelítésében az istenkép és a bűnkép párhuzamosan és arányosan fut. A fogvatartottak hit útján való elindítása nagy kihívás tehát a börtönpasztoráció iránt elkötelezett személyek számára, azért is,

mert a hit tulajdonságai szerint természetfölötti szabadság jellemzi, bizonyosság és kétség övezi, illetve homály fedi (Kránitz, 2019). A katolikus tanítóhivatali dokumentumok megvilágítják számunkra, hogy a hit szilárd bizonyosság, Istenbe vetett erős bizalom, amely mellett kizárólag szabad akarattal köteleződhetünk el. Hitünket azonban némi homály fedi, mert a hit és az értelem dimenziói nehezen hangolhatók össze, különösen napjaink ideológiai viharában.

A megtérés igen szerteágazó szókészlettel rendelkezik, és több oldalról közelíthető. Azon kevés pszichológiai – fogvatartott nőkre vonatkozó – hitéleti források szerint az önmagukat értéktelennek, boldogtalannak tartó nők a megtérés nyomán saját személyiségük integratívabbá válásáról számoltak be. Boldogabbnak és reménytelinek látták helyzetüket. A megtérés jelentős változással járt együtt. W. James és Starbuck valláslélektani munkáira hivatkozik Vető Lajos (1965), amikor megállapítja, hogy a fiatalok és a nők körében gyakoribb a megtérés vallásos jelensége. A megtérést kiváltó okok: halálfélelem, egzisztenciális szorongás, bűntudat, lelkiismeret-furdalás, tanítás, lelki vezetés, társadalmi nyomás. A megtérés jelensége függ a személy érettségétől és a kiváltó okoktól. A szabadon Krisztushoz köthető jelenség csupán 2%-ra volt tehető. A megtérés a személyiség mélyéig hatol, a világlátás reménytelivé válik, az egyén értékrendje megerősödik.

A börtönpasztoráció

Veres András püspök (2021) úgy fogalmazta meg, hogy a börtönpasztoráció nem filantróp cselekedet, hanem a hívő ember számára szükségszerűség. A jogi és méltányos büntetés letöltése mellett a büntől való szabadításnak is hosszútávú hatásai vannak a fogvatartottak jelenlegi és szabadulás utáni életvezetésében. Jézus mondja a vele vitatkozóknak: *„Bizony, bizony, mondom nektek, aki bűnt követ el, az rabszolgája a bűnnek”* (Jn 8,34).

Különösen érdekes számunkra a Kalocsai Fegyház és Börtönben folyó börtönpasztoráció. A katolikus börtönlelkész, Mészáros Istvántól idézett gondolatok: *„A Kalocsai Fegyház és Börtön – miután érseki székvárosban van – intenzív lelki élettel büszkélkedik. A Börtönlelkészi Szolgálat rendszerváltást követő visszaállítása óta számos lehetősége nyílik a fogvatartottaknak lelki életük fejlesztésére. Bábel Balázs, kalocsa-kecskeméti érsek is szívügyének tekinti, hogy a bv. intézet lelkipásztori ellátása folyamatos és megfelelő legyen. Ez a pozitív időtöltés a résztvevők többségénél lelki békét, a belső feszültségek oldását és a személyiség pozitív irányú formálását is eredményezi, gyász esetén annak feldolgozásához vezet”* (Várkonyi és mtsai, 2021). A lelki gondozói tanácsadásnak áttételes hozadéka tetten érhető a családi kapcsolatok ápolásában, s segítséget jelent a szabadulásra való felkészülésben.

Börtönmisszió, katekézis, szentmise, ima, szentségekre való felkészítés, személyes beszélgetések tartoznak a tevékenységi körbe és az evangélium üzenete van a középpontban. A mi szempontunkból a katolikus teológia, vallásgyakorlat a meghatározó. Az egyház biztosítja az egyén szabadsághoz való jogát egy speciális helyszínen és keretek között, a vallásgyakorlás szabadságát. Az egyház a vallásgyakorlás révén tanít is, illetve a fogvatartottak reintegrációjának támogatásában aktív szereplő.

A legújabb társadalomtudományi kutatások között megjelent egy új irány, amely a börtönökben zajló hitoktatás reintegrációra gyakorolt hatását vizsgálja (Tihanyi, 2019). Az említett kutatás egyik fő eredménye, hogy szignifikáns összefüggés mutatkozik az értékrend változása és a vallási nevelés intenzitása között, de csak a kellően intenzív és rendszeres vallási nevelés képes hatást gyakorolni a fogvatartottak értékrendjére.

Áttekintve, a börtönmisszióknak számos eredménye van, amelyek mérési adatokkal nehezen igazolhatók, de kvalitatív vizsgálatok mutatják, hogy:

- a lelkészek segítenek a bűnnel való szembesülésben, a büntetés értelmezésében;
- a lelkészek segítenek a traumafeldolgozásban;
- a hit gyakorlása a prizonizáció ellen hat;
- a változás előkészítése, remény ébresztése az új élet kialakításához.

A börtönmisszió az inkulturáció terepe is. Az emberi megnyilvánulások hozzájárulnak az egyház társadalmi tanításának pontos célkitűzéseéhez. Kölcsönös folyamatról beszélhetünk. A börtönpasztoráció jellemzői, amelyekről a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet tartalmaz szabályokat, a következők:

- ökumenikus szellemiségű,
- szoros együttműködés a BVOP és az egyházak között,
- az emberi méltóság kerül a középpontba,
- a társadalomba való visszavezetés támogatása,
- a visszaesés megakadályozása azzal, hogy a társadalmilag is helyes erkölcsi irányokat mutatja be.

A katekézis sikerének társadalmi környezete

A hitre való eljutás igen bonyolult folyamat, a hit pedig nagyon összetett jelenség, amely a teljes személyt érinti. A nem hívő léttől eljutni a hitfejlődésen át a hit elnyeréséig, számos nehézséget sorakoztat fel. A hit meghallásának minden korban voltak nehézségei, de napjainkban ez fokozottan igaz.

A globalizáció jelensége átszövi világunkat, amelyhez a világháló birtokbavételével gyorsuló mértékben közelítünk. Akarva-akaratlanul új kultúrák részesei lehetünk, amely jelenség a bennünket érintő globalizációs kérdések közepette a figyelmünket fokozottan a kultúrára irányítja. A kultúra egyben történet, amelyben a jelen összefonódik a múlttal és a jövővel. A kultúra olyan társadalmi örökség, amely a közös emlékezet révén öröklődik generációkon át, amely formálja az embereket és intézményeiket, és nem választható el az egyéni élet-történetektől. Az emberi létezés fenyegetően gyors átalakulása már nemcsak a szociálpszichológia számára üzenet, hanem a filozófia jelentős aktualitását is előrevetíti. Charles Taylor (1979) filozófiai antropológiájában az egyént erkölcsi horizonton belül létezőnek tekinti. A közösséget érintő erkölcsi keretrendszer az emberi közösségek kontextusában létezik. Az egyén az értékítéletét a nyelvhez hasonlóan sajátítja el, így az erős értékítéletek nyelvi-kulturális közösséghez, egy életmódhoz kötődnek. Az erkölcsi nyelvet megtanulni csak dialogikus formában, interakciók során lehet. Erkölcsi szótárat sajátítunk el, a diskurzus szereplőinek reakcióiból pedig tanulunk, mert ők visszatükröznek számunkra. A modern nyugati kultúrában szocializálódott egyéneknek szinte automatikusnak tűnik az értékek elsajátítása, amelyeknek eredetét azonban nehéz megtalálni. Taylor szerint is a saját identitás kialakításának fontossága a modern kultúra sajátossága. A (poszt)modern ember már nem tekinti magát egy hierarchikus világrend részének, hanem az egyéni autonómia elismertetésével az emberi jogok fogalmához kerül közel. A felvilágosodásban gyökerező individualizmus modernkori öröksége az erkölcsök relativizálódása és hanyatlása. A szekuláris világ varázstalanított, hiányzik belőle a transzcendencia. A transzcendenciával egyidőben az emberi élet magasabb céljai is kivesztek, amely hiányállapothoz vezet. Így válik mindennek a mércéjévé az emberi boldogság. A boldogság állapota viszont csak pillanatnyilag lehetséges, nem permanens állapot, és ezen állapot elérésére létezésünkben nincs is garancia (Taylor, 1989).

Ahhoz azonban, hogy a társadalom biztonságosan működjön, szükség van erős egyéni értékítéletre, amely a nyugati demokráciák erkölcsi keretrendszerének része. Erkölcsi meggyőződéseink, morális intuícióink a kultúrában gyökereznek. Ilyenek például az autonómia, a szabadság, az emberi jogok, törvény előtti egyenlőség, vallás- és sajtószabadság stb.; s ezek ma számunkra magától értetődő elvekként vannak jelen. Taylor (1995) szerint ezeknek a szellemi javaknak a fenntartásához azonban a társadalmi-kulturális közegnek, az erkölcsi keretrendszernek át kell öröklődnie az újabb generációk számára. Meg kell őrizni a modernitásban elfogadott erkölcsi elveket. A túlzott individualista szemlélet – amely az egyén boldogságát helyezi célként a középpontba – hatására a modern szabadságjogok veszélybe kerülhetnek.

Az identitás, az egyén erkölcsi keretrendszere a másokkal folytatott dialógusok folyamán alakul ki (Taylor, 1997). A dialógusra nemcsak az identitás kialakításához, de a fenntartásához is szükség van. Taylor szerint a társadalomban az elismerés megvonása az elnyomás egyik formájaként értelmezhető. Elismerést csak a másik személytől kaphatunk akkor, ha dialógusban maradunk. Taylor kultúrkritikusként hangsúlyozza, hogy a modernitás felfogásának egyik teher-tételévé vált az, hogy az „önkiteljesítés elsődlegességében” létrehozott társulásokkal tudunk csak azonosulni, amelyek az instrumentális célok megvalósításáig állnak fenn. Ezért nem is jellemezheti azokat a legfontosabb összetartó erő, a hagyomány. A rendfelfogás kifejtése kapcsán Taylor kiemeli, hogy a kötöttségek nélküli, önkifejező szubjektum egzaltációja után logikailag is vizsgálva kell térni a kötöttségeiben és történeteiben, az azokban felépülő egyénről való beszédhez. Ezek szerint felül kell értékelnünk az elsődleges csoportok szerepét, amelyekben az egyén az identitását felépíti. Az önállóság képességét, az autonómiát az egyén csak valamilyen társadalmi környezetben tudja megélni. A társadalmi kapcsolatrendszerektől elszakadt individuumból tehát vissza kell vezetni a csoportokba vagy a másik egyénnel történő találkozásokba, ahol a személyisége a visszatükrözések révén bontakozik ki és fejlődik (Di Blasio, 2021).

Fehér M. István (2001) szerint inautentikus létünkre akkor ismerünk rá, amikor hiányt élünk meg, vagyis önmagunk hiányát. Hiányzunk önmagunknak abból a világból, amelyet valóságként élünk meg, de ehhez a felismerésre élethelyzetünk tudatos átélésére van szükségünk. Korunkban a hiányt, akár önmagunk hiányának felismerését a globalizmus sokrétű hatása tovább nehezíti. A nyilvánosság mindent átlagossá tesz, befed, nem ismeri a fokozati különbségeket. A nyilvánosság egyben diktatórikus hatást fejt ki, mert azt sugallja, ebben a média is támogatja, hogy mi a követendő minta. Azt azonban, hogy honnan erednek a vélemények, senki sem tudja. Így a tömegember számára könnyű a döntés és a választás, de mindez nem az autenticitás irányába mutat. A nyilvánosság által vezérelt ember tömegemberré válik, arctalanná lesz. Inautentikus léte végtelennek tűnik. Az inautentikus létben az ember a múltat elfelejti, jövője nincs, mert arra még vár. Így a „végtelen” jelenben létezik. Az autenticitás szerint azonban a lét véges, a jövő az előrefutás, nem pedig a várakozás. A jövőből kibocsátott múlt alkotja meg a jelent. Az emberi lét megértése a jövő felé mozog. Eközben a felgyorsult és kellően bonyolult gazdasági-társadalmi folyamatok miatt egyre több a segítségre szoruló egyén, akire a megélt folyamatok elidegenítőleg hatnak. A kihívásokra kompetenciahiányos bizonytalansággal reagálnak, deviáns utakon próbálnak érvényesülni, és vágyaikat elérni (Altoviti, 2021). Kihívás számukra sokszor a generációkon keresztül görgetett és egyre növekvő szegénység, a média sugallta álvalóság és a saját egzisztenciájuk összehangolása,

a kulturális szakadékok értelmezése és betemetése. A környezeti valóság a bűnös életvezetés melegágya is. A hedonizmus, a vágyak kiélésének féktelensége, az erkölcsi értékek anómiaja, a fokozott individualizmus mind a hitre vezető utat akadályozza.

A hitoktatás

A hit kialakulásában a katekézis játsza az egyik főszerepet, amely a keresztyén élet egészébe vezeti be az egyént a keresztyén tanítás átadásával, dialogikus formában. A katekézis módszertanában illeszkedik az oktatottak igényeihez, sajátosságaihoz. A 21. század elején a katekézis sikerét azonban számos tényező hátráltatja, éppen ezért a hitoktatás minősége, a hitoktató felkészültsége és hitelisége nagy jelentőséggel bír.

Szentmártoni Mihály (2001) jezsuita szerzetes, pszichológus a hitoktatás tízféle technikáját sorolja fel, amelyek integrált módon alkalmazva fejtik ki hatásukat. A hitoktatásnak az ideológiai dimenziója azokra az eszmékre, dogmákra, hittételekre vonatkozik, amelyeket a hívőnek el kell fogadnia. Az értelmi dimenzió az egyén azon megértése, amely a hittételekre vonatkozik. Az érzelmi dimenzió a vallásos megtapasztalásra vonatkozik: megtérés, aszkézis, önazonosság, hivatástudat és a misztikus kiteljesedés a szeretetben. A gyakorlati dimenzió pedig a vallásosság kifejezésformáira vonatkozik (Szentmártoni, 1995). Szentmártoni szerint a szerepekkel azonosított hitoktatás tíz fajtája különíthető el:

- 1) Hitoktatás szülőszerepben: a hitoktatás a hitben való nagykorúságot tűzi ki célul, amelyben a példák nagy szerepük van, és a hitoktató állandó és következetes éberségére épít.
- 2) Hitoktatás edzőszerepben: az elmélet és a gyakorlat összhangja, a rendszeres gyakorlás jellemzi, amelyben a hitoktató az egyéni és a közösségi lelki gyakorlatokat megtervezi, levezényli, közben állandóan motivál, majd végül számonkér.
- 3) Hitoktatás tudósszerepben: a dolgok természetébe való behatolás, logikus gondolkodás, következtetések levonása, a hitoktató feladata a növendékek tudásszomjának felébresztése, illetve a jelenségek és események tágabb kontextusba történő helyezése, értelmezése.
- 4) Hitoktatás kritikusszerepben: a történeti korok változásával az egyház is új magyarázatokkal szolgál, amelynek során a hitoktató a kritikai gondolkodás által új válaszokat keres a felmerülő újszerű kérdésekre (például eutanázia, génmanipuláció).
- 5) Hitoktatás elbeszélőszerepben: a tudás átadásának a forrása a történetek megosztása, elbeszélése. A hitoktató történeti adatokkal gazdagítva, történetyszerűen adja át a tényeket.

- 6) Hitoktatás művészszerpben: elsősorban az érzelmekre hat, kreativitás és belső ihlet kell hozzá, amelynek során a hitoktató művészi eszközökkel képes mély teológiai igazságokat közvetíteni.
- 7) Hitoktatás látnokszerpben: a hitoktatás eszköze a képzelőerő, az ötletesség és élénk fantázia. A hitoktató a reményt hirdeti és folyamatosan bátorít az ismeretlen meghódítására.
- 8) Hitoktatás forradalmárszerpben: az újítás és az igazságtalanság egzisztenciális kérdései foglalkoztatják. A hitoktató a másik személy kognitív disszonanciájának előidézésével a megismerés iránti vágyat kelti fel, és az átalakulást sürgetve a megtérés felé terel.
- 9) Hitoktatás terapeutaszerpben: üzenete, hogy Istennek mindenkiel terve van, tehát az egyén élete nem a véletlen műve, illetve Isten feltétel nélkül szeret bennünket. A hitoktató állandóan figyeli a növendékek lelki folyamatait és ezekhez igazodva a jelenlét és gondoskodás aspektusait teszi hangsúlyossá.
- 10) Hitoktatás lelkipásztorszerpben: a sorsközösség mint központi dimenzió meghatározó, amelyben a lelkipásztor szerepében működő hitoktató a jelenlétével, mások szolgálatában, a saját karizmájával önmagát adja át növendékei fejlesztése során. A segítő találkozást az irgalmasság hatja át, amelyre a hitoktató a növendékeket is folyamatosan buzdítja.

Módszertani megfontolások

A női fogvatartottak speciális pedagógiai igényei miatt a többségi iskolai kerek és hagyományos pedagógiai módszerek nem felelnek meg a szükségleteiknek, mert a kisiklott életutak mögött hálózatos egzisztenciális, kulturális és képességbeli problémák állnak.

Figyelembe véve a női fogvatartottak érzelmi, kognitív és szociális szükségleteit, nincsenek tisztán megvalósuló, didaktikailag mereven elkülönülő hitoktató szerepek. A szerepek általában integratívan, a közönség igényeihez és szükségleteihez igazodnak. A hitoktatás – bármelyik modellt vesszük alapul – mindig hitbéli felnevelési folyamat az elbeszélés (exegézis) módszertana által, folyamatos útmutatások és személyes példák révén. Az egész emberre irányuló holisztikus tevékenység, amely a lelki segítség mellett az intellektuális képességeket is fejleszti, illetve erkölcsi iránymutatást ad a mindennapi magán- és közösségi élet tervezéséhez és megéléséhez.

Pedagógiai szempontból a rendszeresség és változatosság a kulcs a sikerhez. A katolikus börtönlelkész tevékenysége mellett a hitoktató (pásztorál)pszichológiai, pedagógiai és szakmódszertani felkészültsége elengedhetetlen. Rugalmas

és adekvát helyzetkezelésre van szükség, amely tanítást, tréninget, főleg dramatikus játékokat, művészeti és kézműves tevékenységeket foglal magába. Mentálhigiéné szempontjából a személyes beszélgetéseknek fontos konzultációs szerepük van, amely során a tanácsadásnak a szentírási történetek köré érdeemes szerveződnie, tartalmilag példát kell mutatnia életvezetés terén is. A hitoktatók általános pszichológiai és pedagógiai műveltsége terén joggal várhatjuk, hogy képesek alkalmazkodni napjaink kihívásaihoz. A hittantanárnak el kellene döntenie, hogy a hit útján kívánja-e vezetni tanulóit, vagy egy olyan tantárgyat tanít, amely általában a vallásokról szól. Akkor ne nevezzük hittannak ezt a tantárgyat! Az általános iskolás tanulók (a női fogvatartottak jórészt ezen az iskolafokon tanulnak) esetén nem elegendő a vallásról való tematikus beszéd, erkölcsi példázatok felmutatása. Saját élmény és szakmódszertanilag jól tervezett, hitélményre vezető oktatásra-nevelésre van szükség. Mindehhez azonban magas szintű szakmai és emberi kvalitásokkal rendelkező, hiteles hittanoktatókra van szükség. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hitoktatók szakmai munkáját is fenyegeti az elszürkülés, a kiégés jelensége. A munkáltatók feladata, hogy a lelki megújulásban segítsék a hitoktatót. Lényeges a pedagógiai reflexió, amely a hatékonyságot növelheti. Erre azonban fel kell készíteni az oktatót. Nem könnyű belátnunk a hibáinkat, amelyek akadályozhatják a szakmai kiteljesedésünket. Sok múlik a szakmai környezet érzelmi intelligenciáján, és azon egyházi személyeken, akik közvetlen kapcsolatban vannak a hitoktatókkal. Egy másik dimenzió az alkalmasság kérdése. Attól, hogy valaki sikeresen elvégzi teológiai tanulmányait, még nem biztos, hogy a tudásának és hitének szerves egységét közvetíteni is tudja. Ez a korábban említett hitelesség kritériuma is.

A hitoktatásnak egyre nagyobb figyelmet kell szentelnie a deviáns életvezetésű társadalmi csoportokra, hiszen tagjaik nemcsak a börtönben szorulnak lelki támogatásra, hanem azon kívül is olyan nehézségekkel küzdenek, amelyek legtöbbször meghaladják erőforrásaikat.

Az életvezetés hatásai

A női fogvatartottak demográfiai adatai alapján elmondható, hogy a fogvatartotti populációban 2019-ben a nők aránya 7,68% volt, ebben jelentős változás nem tapasztalható az előző évekhez képest (Várkonyi, 2020). A nők létszáma 2020-ban 1291 fő volt. Társadalmi szempontból a női fogvatartotti csoport azért meghatározó, mert a család egyik alappilléreként a kriminalitásuk a következő nemzedék szocializációjában fontos szerepet játszik.

A női fogvatartottak jellemzőik (társadalmi, pszichoszociális, egészségügyi), bűnözői attitűdjük (elkövetési jellemzők, útvonal, rizikófaktor, indíttatás), illetve

személyes igényeik (integráció, erőforrások) miatt a férfiaktól eltérő csoportot alkotnak. A teljes fogvatartotti populáció kis részét képezik, de olyan egyediségeket mutatnak, mint például eltérő kommunikációs stílusuk, viselkedésmintáik, férfiakétól eltérő mentalitásuk, amelyek miatt külön figyelmet igényelnek. Esetükben a függőségek, az alárendelt szerepek, az áldozattá válás fokozottabb veszélyforrások, illetve szerepeik kulturálisan erősen meghatározottak. Az urbanizáció és az emancipáció hatására a női bűnözés struktúrája átalakult. A változás a cselekmények jellegében mutatkozik meg, azonban nem specializálódnak, mint férfi társaik. Inkább körülményeik, mint adottságaik alapján követnek el bűncselekményt. Jellemzően egyedül vagy rövidebb ideig tartó, időszakos csoportban bűnöznek, nem számottevő az életen át tartó, visszaesést generáló kriminális karrier (Borbíró és mtsai, 2016). Ennek következtében a társak támogatása, befolyása nélkül az elidegenedés fokozódik, esetükben a devianciára való hajlam felerősödik. Fogva tartásukat nehezítő tényező, hogy pszichológiai sajátosságai miatt eltérő bánásmódot, sok figyelmet, odafordulást igényelnek.

Korábbi kutatásainkban több területet mérő komplex teszteljárással megismertük a női fogvatartottak kognitív profilját, annak erősségeit és gyengeségeit. Eredményeink alapján elmondható, hogy a vizsgált csoport jelentős eltérést mutat a viszonyítási csoportként figyelembe vett felnőttek jellemzőihez képest. A figyelem, illetve a holisztikus gondolkodás kivételével nagy elmaradás mutatkozik az iskolai készségek (olvasás, írás, számolás) mellett a szókinccs, az absztrakció, valamint a szekvenciális gondolkodás terén. A reintegrációt támogató életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek hiánya jelentős. A devianciákat halmozó bűnözői életmódba való visszaesés lehetősége fokozott, amelyen a bv. intézetben megvalósuló oktató-fejlesztő lehetőségek hatékonysága sem biztos, hogy változtat (Ács-Bíró, 2020).

A fogvatartottak többségéről elmondható, hogy a szocializációs deficitjeik és az alacsony szocioökonómiai státuszuk miatt nem megfelelő megküzdési és döntési mechanizmusokkal rendelkeznek. Mi is számba vettük a legveszélyeztetőbb tényezőket és a pszichés támaszt nyújtó lehetőségeket (lásd 1. számú táblázat) (Antal és Solt, 2013). Az időskor és az egészség romlása jelentősen rontja a kilátásokat, azonban minden, ami elősegíti az autonómia és önállóság fejlődését, pozitívan hat a fogvatartottak lelki egyensúlyára és a problémáikkal való megküzdésre (Di Blasio & Ács-Bíró, 2019).

1. számú táblázat: *Veszélyeztető és óvó tényezők*

Veszélyeztető tényezők	Megóvó tényezők
A bűncselekmény feldolgozatlansága, a büntettel kapcsolatos gondolatok	Munkáltatás és pénzkereseti lehetőség
A házastársakkal kapcsolatos negatív gondolatok	Foglalkoztatás és tréningek
A saját gyermekektől eltiltás, elzárás	Kapcsolat a rokonokkal
A kapcsolattartás bizonytalansága	Támogatottság és barátság a fogvatartotti körben
Szeretetkapcsolat hiánya	Iskoláztatás, szakmatanulás
Magány és szegénység	A személyes szükségletek figyelembevétele
A zárkatársak egymásra gyakorolt negatív hatásai	Kulturális tevékenységek, könyvtárhasználat, önfejlesztés
Megküzdési stratégia hiánya	Egyházak és a vallás szerepe
A szabadulás utáni ételtől való félelem	Személyes tervek a szabadulás utáni életre
A különböző típusú ítéletek közös zárkában tartózkodása (visz-szaélésekre ad alkalmat)	A rendszer és rendszeresség fejlesztő hatásai
Életcél nélküli zárkatársak, akik nem törekszenek a változásra	Szakkörök

Forrás: Antal és Solt (2013) alapján saját szerkesztés.

A többszörösen hátrányos helyzetű, alulképzett, sajátos nevelési igényű, halmozott problémahálóval küzdő felnőtteknek a mentalitásváltozáshoz komplex fejlesztésre van szükségük, amely hosszútávon kapaszkodót jelenthet a szabadulásra való felkészülésben vagy a prizonizáció negatív hatásai elleni küzdelemben. A női fogvatartottak a személyzet részéről érzékenyséjük, sérülékenyséjük miatt fokozott figyelmet igényelnek. A büntetés-végrehajtás intézetein belül az elítéltek szignifikánsan rosszabb egészségügyi állapotban vannak az európai uniós felnőtt populációhoz képest. A fogvatartotti populációra jellemző mentális- és viselkedési zavarok: demencia, addikciók, depresszió, bipoláris affektív zavar, szorongásos rendellenességek, pszichózis, személyiségzavarok (paranoid, szkizoid, antiszociális, érzelmileg labilis). Ezek közül nők esetében gyakrabban fordulnak elő olyan mentális problémák, mint a depresszió, a szorongás, a poszttraumás stressz, a személyiségzavar (Wolf et al., 2007).

A nők börtöntűrő képessége alacsonyabb, a megbélyegzés érzése, a családjáért való aggodás, valamint a szociális kapcsolatok hiánya miatt (Várnagy & Tóth, 2014). A fogvatartottakra az önértékelés és önismeret hiánya mellett az alacsony frusztrációs szint jellemző, feszültségkezelési problémákkal küzdenek. A nők egyfajta megküzdési stratégia részeként a nem megfelelő közegre betegserepet vesznek fel. Ez neurotikus tünetekben nyilvánul meg. Ilyen tünetek a labilitás, szorongás, érzékenység, félelem, befelé fordulás, levertség, szuicid hajlam, kényszeresség (Boros & Csetneky, 2002).

Jellemzően ingerszegény környezetből jönnek, munkáltatásuk szempontjából kihívást jelent a gyenge akaraterő, kitartás, felelősségérzet, valamint az, hogy közülük önálló életvitelre kevesen képesek. Érdeklődésük személyközpontú, fontosak számukra a szociális kapcsolatok. A hosszú idős állomány 70–80%-a a gyógyszerfüggő, így értelmes foglalkoztatásuk még inkább prioritást élvez.

Esettanulmány történeti kitekintéssel

A tanulmány további részében természetes körülmények között megvalósult női börtönpasztorációt mutatunk be, esettanulmányszerűen. Nincsenek hatékonyági adataink a vonatkozó időszakra, de olyan történeti és kulturális időszakról beszélünk, amikor a szekularizáció még nem fejtette ki a természetes vallásos életre gyakorolt kártékony hatását. A Vincés nővérek zárdaszerű börtönpasztorációja és missziója Európában egyedülálló módon sikeresen működött kilencven éven át Márianosztrán, amelyről a visszaemlékezésekből is értesülhetünk.

A korai fenyítőházakat gyakran szekularizált kolostorokban helyezték el. Emellett bizonyos helyeken az „Ora et Labora” bencés rendi jelmondat alapján szervezték a belső életet. Vagyis kemény munkát és imádságos lelkületet követeltek a fogvatartottaktól a személyiségük formálása érdekében. Észak-amerikai mintára Európában is terjedt a 19. században – alapvetően Mabillon (17. század) francia szerzetes elgondolása alapján – a magánzárka rendszer, amely a kolostorok cellájához hasonlított. A magánzárka a teljes szociális elkülönülésre adott lehetőséget, vagyis a vezeklés egy lehetőségeként tekintettek a funkciójára. Így a börtönt a bünbánat házának tartották. A fogvatartottak misére jártak vagy laikusok bibliai szövegeket olvastak fel a folyosókon, amelyet a rabok a cellaajtó nyitott résein keresztül hallgattak. A magány és csend a lelkiismeret munkáját volt hivatott támogatni. Hazánkban 1834-ben Bölöni Farkas Sándor adott hírt amerikai látogatása után a magánzárka rendszerben működő börtönök világról. Eötvös József *Vélemény a fogházjavítás ügyében* 1838-ban, Pesten kiadott munkájában felhívta a figyelmet a hit általi oktatás hasznára, a világiak vigasztaló segítségének szükségességére, a szabadulás utáni életre való felkészítésre (Nagy, 1999).

Valószínűsíthetjük, hogy a 19. századi magyar börtönviszonyokra is hatással voltak ezek a külföldi újítások, amikor a Vincés nővérekre bízta a női fogvatartottak márianosztrai ellátását.

A Vincés nővérek hazánkban és külföldön

Mottójuk: „*Krisztus szeretete sürget minket!*” (2Kor 5,14)

Vincent de Paul 1581-ben sokgyermekes családban született, földműves szülőktől. Toulouse-ban kezdte teológiai tanulmányait. Élete igen kalandos és nehéz volt, az életeseményei érlelték ki benne az elhatározást, hogy a hívők és a pap-ság kapcsolatát megreformálja. A harmincéves háború (1618–1648) a lakosságot nyomorba döntötte, amelynek enyhítésére szervezte meg a főúri hölgyek Szeretet Egyesületét. Az egyesület további szervezésében de Marillac Lujzára bízott számos feladatot. Lassan életre hívták a Párizs melletti La Chapellben az anyaházukat, és megalakult az Irgalmasnővérek Társulata. Feladataik között a karitatív tevékenységek mellett oktatás, mai szóval élve, gyermekvédelmi el-látás, szegényházak fenntartása stb. voltak.

Börtönmissziós tevékenységük abban gyökerezik, hogy Vincent de Paul a gá-lyarabok életkörülményeit embertelennek tartotta, éppen ezért a nővéreket küldte, hogy élelmet és egyéb segítséget nyújtsanak, vezéreljék a rabokat Isten útjára. Ezt a küldetést folytatják a mai napig.

A Vincés nővérek társulata volt az első olyan társulat, akik nem örökös, hanem csak egy évre szóló fogadalmat tettek. Ezeket a társulatokat nevezzük kongre-gációnak (Puskely, 1990).

Az Osztrák-Magyar Monarchia területén több Vincés ház is működött. 1856-ban IX. Pius pápa engedélyezte a magyar Vincés tartomány létrehozását. A rend-házak központjai Pozsony, Eger, Szepesváralja, Temesvár, Pápa, Kismarton, Nagyvárad és (1873 után) Budapest városokban voltak. Elsősorban kisedő-vők és elemi iskolák voltak, de a század végétől egyre több polgári iskolát is létesítettek. A kórházak egy részében is ők vették át a betegápolást és fejlesztették hivatássá. Ez lett a legismertebb és legnépszerűbb, számarányát tekintve is a legnagyobb női szervezet Magyarországon (Bottlikné, 1998).

Hám János szatmári püspök magyar jelentkezőket küldött a Bécs melletti Gumbendorfba, hogy ismerkedjenek meg az irgalmasnővérek szabályaival, te-vékenységével, majd 1842-ben visszahívta őket Szatmárnémetibe. Ők új né-ven (Szatmári Irgalmas Nővérek), új öltözetben, de az alapelvek megtartásá-val folytattak betegápolást, tanítást. Hamarosan szerzetesházakat hoztak létre a Dunántúlon és Erdélyben (Rónay, 1970).

Az irgalmas nővérek másik, népesebb ága Grazból, gróf Széchenyi Franciska hívására érkezett 1852-ben Pinkafőre. A pesti Terézvárosban kezdték meg mű-ködésüket. A Ranolder János veszprémi püspök által alapított tanintézetekben is a kongregáció nővérei tevékenykedtek (Kaposvár, Pápa, Keszthely, Tapolca, Budapest). A volt Nagyboldogasszony út 27-ben volt a Vincés Nővérek Köz-ponti Háza, ma a Ménesi úton található, ugyanott.

Egészen az államosításig működtek, amely 1948-ban kezdődött. 1950 szeptemberére az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel vonta meg a szerzetesrendek működési engedélyét. A szerzetesházakat december 5-ig „Ki kell üríteni!” Ez a rendelet 23 férfi és 40 női szerzetesrendet érintett (2582, illetve 8956 taggal), 635 rendházban. A szerzetesrendek történetében ez a tragikus esemény általában „szétszórás” címszó alatt szerepel. A Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulat 91 intézménnyel rendelkezett, amelyben 1470 kedvesnővér tevékenykedett. A Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek 70 intézetében 560 nővér volt ekkor (Rónay, 1970. 76.).

Klebelsberg Kunó ismertetése szerint 1927-ben a teljesség igénye nélkül az alábbi intézetek és feladatkörök tartoztak a rendhez, Aronffy Ferenc lazarista rendfőnök vezetésével:

Bakóca: óvoda és elemi leányiskola (4 fő a nővérek száma); Balassagyarmat: Kórház és Elmegyógyintézet (14 fő a nővérek száma); Budapest: Árvaház (60 fő a nővérek száma); Budapest: Erzsébet Kórház (11 fő a nővérek száma); Budapest: Gyermekmenhely (10 fő a nővérek száma); Budapest: Vakok Intézete (12 fő a nővérek száma); Márianosztra: Fegyház és Börtön; iskola-óvoda (55 fő a nővérek száma) (Klebelsberg, 1927).

A fenti felsorolásból látható, hogy rászorultság szerint igen változatos feladatokat vállaltak a nővérek a társadalom legnehezebb helyszínein.

A rend működése néhány környező országban, különösen Erdélyben indult virágzásnak, mert sokan jelentkeztek az egyre gyarapodó számú házakba. Gyulafehérváron, Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron és a Szatmárnémeti központon kívül Erdődön, Nagykárolyban, Túrterebesben, Szinerváralján, Felsőbányán és Máramarosszigeten is létesült fiókház. 1991-től a Szatmári Irgalmas Nővérek általános központja Szlovákiában található ([URL3](#)).

További közösségek léteznek Ukrajnában, Albániában és Olaszországban. Az 1900-as évek elején az Amerikai Egyesült Államokban, az 1930-as években pedig Kínában próbáltak meggyökerezni, de Kínából később kiutasították a külföldi misszionáriusokat. Tajvanra is mentek a Páli Szent Vincéről elnevezett irgalmas nővérek missziós kiküldetésre. Az Egyesült Államokban a közösség a kommunizmus idején szakadt le és önállósult, mert nem tudták az általános központtal tartani a kapcsolatot ([URL5](#)). A tajvani közösség szintén megmaradt és önállósult. Napjainkban 92 országban működnek a nővérek. A francia szervezetről találunk több információt a börtönmisszió kapcsán. Napjainkban a börtönökben az alábbi területeken tevékenykednek: a konyhán kisegítők, a betegápolásban, oktatásban, látogatással és a levelezésben nyújtva segítséget, a fogvatartottak és családjaik közötti kapcsolattartásban segédkeznek ([URL4](#)). Arra vonatkozóan, hogy a nővérek másutt is vezetnek-e vagy korábban vezettek-e önállóan büntetés-végrehajtási intézetet, nincs információnk.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön története

A BVOP-t megkeresve azt a felvilágosítást kaptuk, hogy a fogvatartottakra vonatkozó levéltári források, amelyek ötven évnél régebbiek, már megsemmisítésre kerültek. Ezért a szakirodalom tallózásával, történelmi regények áttekintésével, másodlagos források felkutatásával és interjú segítségével tártuk fel az intézmény történeti jellemzőit. Ács-Bíró Adrienn 2020-ban készült disszertációja jelentős segítséget nyújtott a téma áttekintéséhez. Az interjút Borsos József (OSPPE) szerzetessel, volt tartományfőnökkel készítettük, aki több évtizedig élt és imádkozott a Magyarok Nagyasszonya Bazilika és kolostor falai között. A ház történetét jól ismeri, azokat a személyeket is, akik valamikor kapcsolatba kerültek a fegyházzal és az irgalmas nővérekkel. A vele készített interjú megerősítette a fellelhető forrásokból nyert adatokat.

A kezdetektől

A 19. század elején Kölcsey Ferenc is felhívta a figyelmet egy beszédében a hazai börtönviszonyokra, azok elmaradottságára. 1843-ban az országgyűlés elé terjesztették Szemere vagy báró Eötvös által jegyzett börtönügyi reformot, amit aztán a szabadságharc elsöpört. Az abszolutizmus korszakában a börtönügyi reform ad acta került. A reformgondolatok az 1860-as években újraéledtek. A *Magyar Igazságügy* című jogtudományi folyóiratban jelentek meg azok az írások, amelyek a börtönügyet fontosnak tartották. A korabeli szakértők mellett kardoskodtak, hogy négyesületek, más egyletek munkája nélkül a börtönjavítás elképzelhetetlen. A rabok sorsának, erkölcsi nevelésének jobbítása a magasabb társadalmi osztályok jó példájával előmozdítható. A kor felfogása szerint a börtönökkel kapcsolatban a tízparancsolat intései iránymutatók voltak.

Márianosztra történeti kezdete a 14. század második felére datálódik, amikor a Remete Szent Pálról elnevezett szerzetesek voltak az első lakói ennek az épületnek. A pálosok 1352-ben, Nagy Lajos király uralkodásának 10. évfordulójára emelték a templomot és a kolostort. Nagy Lajos szívesen tartózkodott az átmádkozott falak között (Szöllősy, 1935). Elmondások szerint itt betegeskedett (valószínűleg leprában), és a szerzetesek gyógyfőzetekkel és kenőcsökkel próbálták a szenvedésén enyhíteni (Dóczi, 1991). A monostort Nagy Lajos király támogatásával építették olyan tágasra, hogy akár 300 szerzetes is lakott benne időnként. Az épületegyüttes a török hódítás idején elpusztult, és jóval később, Széchenyi György (1603–1695) primás támogatásával a Pálos Szerzetesrend novíciusait helyezte az újjáépített kolostorba. Széchenyi 1685-ben esztergomi érsekként nagy jötevője volt a szerzetesrendeknek, gazdagította azokat,

könyvekkel látta el az intézményeiket. Majd 1780 és 1790 között II. József felszllatta a szerzetesrendeket, így a Pálos rendet is 1786-ban, és világiasította (államosította) a rendek vagyonát. A pálosok könyvtárát II. József elégettette (Részó Ensel, 1887).

1858-ban a kormány negyven évre bérbe vette az épületet és fegyintézzé alakította át, amely június 26-án a Páli Szent Vincéről elnevezett irlalmas nővérek grazi kongregációjának adta az intézet vezetését. Az intézmény október 17-én kezdte meg a működést. A kormány és a rend között létrejött szerződés tartalmazta, hogy zárdaszerű fegyintézetet kell működtetni, figyelembevve minden jogi kötelezettséget, amely más fegyintézetekre volt érvényes. Az első főnöknő Wágner Paula volt, aki 21 nővérral közösen dolgozott. Az év végére 323 elítéltet és 21 javítóintézetbe utalt lányt hoztak ide. A fogvatartottak büntetése legalább 12 hónapos elzárás volt (Dóczi, 1991). A külső őrzést négy férfi látta el, míg az éjjeli virrasztók száma bent két nővér és kint egy férfi volt.

Az 1860-as évektől

A legrégebbi forrás, amelyre a témában rátaláltunk és korábban hivatkoztunk, Részó Ensel Sándor beszámolója 1887-ből, aki ügyész volt (Pest-Pilis-Solt t. e. megyék) és könyvtáralapító a korszak magyar börtöneiben. A korszak börtön-reform gondolatának és ügyének ápolója, több elismert szakkönyv szerzője. Részó Ensel beszámolója alapján jellemezhető a nővérek korai börtönszervező munkája, illetve érzékeltethető a fogvatartás filozófiája. A beszámolója alapján gyűjtöttük a megfelelő adatokat. (A börtönről korabeli fényképek a mellékletben találhatóak.)

Márianosztra magas hegyekkel, erdőségekkel körülvett helység volt a 19. században, korabeli közlekedési eszközzel három és fél órányira Váctól. A templom messziről vonzotta az utazó tekintetét, amely belül gazdagon aranyozott volt. A templom pálosok által lett építve, monostorral az udvarban, amely fegyházzá alakult át. A börtönépítés egyébként ebben az időszakban fellendült, 1889–1899 között Illaván, Nagyenyeden, Lipótváron, Vácott és Márianosztrán 3–3 emeletes zárkaépületeket emeltek, a magánzárkák száma 1904-re 110-ről 2661-re emelkedett. Márianosztrán ekkor rabkórház is épült. Az épületegyüttes erős falakkal körülvett, amelynek az első részében a nővérek, hátul pedig a fogvatartott nők laktak. Krotki József plébános fogadta 1886-ban a hivatalos küldöttséget, akik a fegyház megtekintésére érkeztek. Akkor az igen erélyesnek leírt Wagner Paulina főnöknő helyettese, Dominika nővér fogadta a látogatókat. A szobák falain bibliai idézetek voltak olvashatók:

„Mondom nektek: az emberek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot adnak, amit kiejtenek a szájukon.” (Mt, 12,36).

„Engedelmeskedjete azért az Istennek; álljatok ellene az ördögnek, és elfut tőletek.” (Jakab 4,7).

„Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened.” (Lk, 15,18).

A napirend szerint ébresztő reggel 5 órakor, mise 6 órakor, reggeli 7 órakor volt. A nap folyamán az imádság szinte minden tevékenységet kísért. Délben ebéd, 1–2 óra között séta, nyáron este fél 7 és fél 8 között a második séta ideje volt a négyszögletű udvaron, párosan, szemben ugyancsak párban a nővérek sétáltak, tapintatosan őrizve az asszonyokat. Itt a rabok részéről a kézcsók nem volt megengedett, a nővérek alázatossága okán. A belső falak fehérre meszelték voltak, a padló felett szürke tenyérnyi széles olajfestéssel festett sáv, amely a felmosáskor felverődő szennyeződéstől óvta a falakat. A rabok nemzetiség szerint voltak elhelyezve. A „magyar szobában” kékruhás asszonyok *Dicsértessék a Jézus Krisztus!* köszöntéssel fogadták a látogatókat. A nővéreket a testvér megszólítás illette. A szobában egy nővér folyamatosan oktatta a fogvatartottakat a mindennapi munkák helyes elvégzésére, illetve közösen imádkoztak. Kis ládikája volt minden rabnőnek, olvasmányaik főleg szent könyvek, szentek életrajzai voltak. A látogatók úgy látták, hogy túlzottan egyoldalú az olvasmányok tartalma, megférne még közöttük az erkölcsös életet bemutató egyéb irodalom is. A legjobb magaviseletű rabok általában a zárkafelügyelők voltak. Abban az évben (1886?) 258 nő volt számontartva, miközben 600 fő is elférne. A kisgyermekes anyák külön szobákban laktak gyermekeikkel, csinos bútorzat között. Római katolikus kápolna is volt, amely egykor a pálosok¹ refektóriumaként szolgált. A reformátusoknak egy egyszerű szoba szószékkal volt az imahelyük.

A körletek nagyon tiszták voltak, a rabok személyes holmijai rendezettek. Az illemhely körfüggönnyel ellátott „rejtike” volt, ami szintén higiénikusnak tűnt. A fürdőhelyiségekben fényezett bádognád volt, csapokon hideg-meleg víz folyt, amely használat után elfolyt. Évente három alkalommal fürödhetek az asszonyok, egyébként mosakodás volt mindennap. Az étlap is ismert, amelyben a levesek domináltak, gombócfélék, kása, hús csak vasárnaponként volt a menüben.

A gazdasági kérdésekről a nővérek nem nyilatkoztak a látogatók kérdéseire. A fegyelmi fogdák a föld alatt, kilenc kamrában működtek, a látogatáskor üresen álltak. Más adatokból tudjuk, hogy a nővérek előszeretettel alkalmazták büntetésként a rabok között a fegyelmi magánelzárásokat.

1 Mátyás király kedves papjai voltak a pálosok.

A majorságban a tárolók rendezettek és terménnyel teliek voltak. A fegyházra 24 nővér ügyelt. Emellett fehérneművarrással és csipkeveréssel foglalkoztak az asszonyok, amelyek elkészítésében a nővérek mutattak példát.

A rabok főleg gyermekgyilkosság miatt kerültek a fegyházba, ahogy ez akkoriban Európa szerte igaz volt. A törvénytelen születések számában előkelő helyet foglaltunk el abban az időszakban. Minden fogvatartottnak volt egy kiskönyve, amelybe minden rá vonatkozó adatot, információt rögzítettek. A lelkészek feladata volt, hogy a fogvatartottakkal elismertessék a bűnüket, de csak önkéntes gyónás keretében. Sajátos módszertannal, kérdésekkel indította fel a bűnbánatot a pap az elítélt lelkében. A jó magaviselet ajándékaként az arra érdemesek a kertekben dolgozhattak, a szabadban, némi fizetségért is cserébe.

Márianosztrát csak kivételes engedéllyel lehetett látogatni. Akkoriban például nők nem léphettek be a férfiak büntetőintézményeibe. A letartóztatott személyek idegenekkel nem érintkezhetek. Az igazgató főnöknőt az irgalmas nővérek magyar tartományának központi előljárósága rendelte ki, és a kirendelést az igazságügyminiszter hagyta jóvá. A hivatali esküt az igazgató főnöknő az igazságminisztérium büntönügyi osztályának vezetőjénél tette le, a nővéreket és a főnökhelyettest pedig az igazgató főnöknő eskette meg.

Akadtak a nővérekkel kapcsolatban ellenvéleményt megfogalmazók. Tóth Lőrinc (1916) elismerte, hogy Márianosztrán a jámbor apácák, amit szelíd, emberséges bánással és imádsággal véghez vihetnek, tiszteletet érdemlő módon megteszik, de kétli, hogy ahol fegyelem tekintetében nagyobb erélyre és szigorra volna szükség, a kívánalmakat kielégítenék.

Réső-Ensel: *„E vélemények elhangzása óta 40 év telt el s a tapasztalás nem igazolta a felmerült aggályokat. Felügyeleti vizsgálataim alkalmával személyesen is meggyőződtem arról, hogy az irgalmas nővérek kiváló és képzett igazgató főnöknő vezetése alatt dicséretreméltó buzgalommal és eréllyel teljesítik nehéz feladataikat.”* (Réső Ensel, 1887)

Istentiszteleten, iskolában, tanulás idején és lefekvés után a hálóteremben a beszélgetés tilos volt; munkaközben csak annyiban engedhető meg, amennyiben a foglalkozást nem gátolja. A nővéreknek a lármázást, civakodást, gúnyolódást és káromkodást feltétlenül meg kellett akadályozniuk.

„Az erkölcsi nevelés elméleti részének megalapozása a vallás-erkölcsi oktatás. A vallásos hit, mint morális erő, gyakran bizonyul egymagában is alkalmasnak bűncselekmények megakadályozására. Minden növendéket – rendszerint heti 2 órán át – saját felekezetének vallásában kell oktatni és pedig akként, hogy az oktatás az egyéniséghez alkalmazva mennél mélyebb hatással legyen a növendék érzületére” (Szöllősy, 1935). *„A hitoktatók az egyes hitfelekezetek lelkészei. A hitoktatás tárgya: a vallás- és erkölcsstan, a szentírás, az egyháztörténet és*

katolikusoknál a szertartástan is. Imakönyvvel az intézet látja el a növendékeket, s ezek a nekik használatra kiadott könyvet távozásukkor ajándékként magukkal vihetik.” (Szöllősy, 1935)

Márianosztrán csak három rendszeresített tisztviselői állás volt: két lelkészi és egy főorvosi.

Általános történeti összefoglaló

A női fogvatartottak történetileg a férfiakkal közös intézetekben kerültek elhelyezésre. Az országos fegyintézeti mozgalom részeként az egy évnél hosszabb időre kiszabott börtönbüntetések letöltésére szolgáló hét intézetet hoztak létre, köztük Márianosztra és Nagyenyed, amelyek kizárólag női fogvatartottak számára voltak fenntartva (Ács-Bíró, 2020).

A nagyenyedi Kir. Országos Fegyintézet 1857-től 1872-ig 210 fő nő befogadására volt alkalmas, azonban kihasználatlansága és magas fenntartási költségei miatt rövid életűnek bizonyult. Néhány adat: „1857-ben 72, 1858-ban 88, 1859-ben 103, 1860-ban 102, 1861-ben 90, 1862-ben 58, 1863-ban 55 fegyencnő [...] 1866-ban 94 fő” (Megyery, 1905. 453.). Az elkövetések között a tolvajlás, magzatelhajtás felülreprezentált volt, míg a büntetés időtartamára az 1–9 éves ítéletek voltak jellemzőek (Megyery, 1905). A nőket főleg a varrás, cipészmunka és vászongyártás területén foglalkoztatták, illetve mezőgazdasági munkát végeztek, inkább önellátás céljából. Oktatásuk vallási alapon is történt. Ezt a női fegyintézetet 1872-ben beolvasztották a márianosztrai intézetbe, 62 fő átszállításával. A továbbiakban 1873–1880-ig kir. bírósági fogházként női és férfi elítéltek fogvatartására terjedt ki, majd 1885-ig börtönként működött (Megyery, 1905).

A 600 férőhelyes márianosztrai Kir. Országos Női Büntetőintézet börtön és fegyház végrehajtási fokozatra szolgáló háza eredetileg kolostor épület volt. Az 1858. évi 14297. sz. rendelet hívta életre, és egészen 1950-ig működött női intézetként (Heinrich-Tamáska, 2013. 166.). Ahogy Prohászka fogalmaz: „*Nem tudom minek mondjam: szenthelynek, zárdának, fegyháznak. A száműzetés vagy a menedék szirtjének? [...] Paradicsomnak? De angyal csak harminchat van benne; vagy pokolnak?, mert kárhozott ötszáz is van benne.*” (Heinrich-Tamáska, 2013).

Az üzemeltetés, az épületbővítés a Pest-Budán feloszlott női letartóztatási intézet bezárásával vette kezdetét. 1858 végén 323 főt tartottak fogva, akik az ország különböző részeiről származtak, az 1861-es adatok szerint pedig már 384 fő töltötte szabadságvesztését a lelki elmélyülést és bűnbánatot támogató magánzárásos rendszerben (Megyery, 1905; Berzeviczy, 1950). A nők egészségügyi

és halálzási adatai nem voltak kedvezőek, szinte minden fogvatartott kezelésre szorult, ahogy ez napjainkra is igaz. 1866-ban az európai tendenciát követve 388 főből 141-en csecsemő- és gyermekgyilkosság miatt töltötték büntetésüket (Részó Ensel, 1887.). A nemzetiségi összetétel jól mintázza a korabeli Magyar Királyság társadalmi és közösségi normáit. A magyarok lopás és súlyos vagyoneellenes bűncselekmények, a szlovákok testi sértés és magas gyermekölési arány, a szerbek az életellenes cselekmények, pesti nők prostitúció, míg a zsidók orgazdaság büntetésében emelkednek ki a populációból. A sváb és ruszin nők bűnözése kedvezőbb képet mutat (Heinrich-Tamáská, 2013). Az 1873-as nagygyedeti intézet átalakításával sok fegyencnő kerül át, ahol gyilkosok közt az oláhok, tolvajok közt a németek felülreprezentáltak, míg a magyarok általánosságban vegyes bűncselekményeket követtek el. A szerzeágázó összetételű állományt nemzetiség, vallás és visszaesési fok szerint különítették el.

Az 1880–1884-es időszakból a márianosztrai fegyintézetben fogvatartott nők körében az iskolai végzettség a férfiakhoz hasonlóan alacsony. A nők 17%-a, a férfiak 33%-a volt írni-olvasni tudó (IM, 1885; Ács-Bíró, 2020). Foglalkozásukat tekintve 4,6%-uk kézműves, 14,3%-uk földműveléssel foglalkozott, 61%-uk cselédként, napszámosként dolgozott, 19,5% viszont foglalkozás nélkülűlinek minősült. A nők foglalkoztatása intézeten belül és kívül rabgazdaságban valósult meg, amely az elvárásokhoz igazodva a nemspecifikus munka és kézügyesség elsajátítását célozta meg. Ezért főként kézi-, házi- és mezőgazdasági munkát végeztek, ami nemcsak munkáltatásukat szolgálta, de az intézet önfenntartását is. Munkáltatási területeik kézimunkában: kötés, varrás, hímzés, hálózás, horgolás, fonás, szövés, cipővarrás; házimunkában: mosás, sütés, főzés; illetve kerti- és mezei munkában: földművelés, állattartás (Megyery, 1905; Tóth, 1888). Az 1904. évi statisztika alapján elmondható, hogy a fogvatartott 502 főből 156 személy volt beteg, akik jellemzően idegrendszeri problémákkal küzdöttek. Mindennapjaik imádsággal, munkával és tanulással teltek. Az 1904-es évben 431 fős volt az átlaglétszám, a bűncselekmények tekintetében túlnyomórészt a lopás (44,23%), valamint a gyilkosság és szándékos emberölés (33,56%) volt jellemző. Az elkövetők 83,07%-ban vidéki, főként 20–50 éves korosztályú (40,84%-ban) hajadon személyek voltak, akik 72,31%-ban cselédként vagy napszámosként dolgoztak. Műveltségi és vagyoni fokukat nézve nagy részük (58,17%-ban) oktatás és (92,63%-ban) vagyon nélküli személyek, egészségügyi állapotuk (92,63%-ban) jó. A bűnözői előéletük tekintetében 52,19%-ban nem visszaesők, jellemzően (61,95%-ban) 1–5 éves büntetést szabtak ki rájuk (Ács-Bíró, 2020).

Az első világháború hatására a kémkedés mint speciális bűncselekmény általánossá vált – a nők körében is –, így a fogvatartotti létszám ugrásszerűen 700

fő fölé emelkedett (Heinrich-Tamáská, 2013). Majd az intézetet terror alatt tartó 1918-as forradalom rabszabadításai lecsökkentették a létszámot, tömegével elengedve a rabokat. 1920-ban megjelentek a politikai foglyok, akik megnehezítve a nővérek munkáját, más kezelést és bánásmódot igényeltek. Ahogy Berzeviczy Gizella ateista és forradalmár fogvatartottként így fogalmaz: „*belső világunkban szabadok maradtunk, demonstráljuk fegyházban is: minket, kommunistákat nem igazított le a Fehérmagyarország keresztje...*” (Heinrich-Tamáská, 2013)

Az 1928:10. tc. alapján az intézet elkülönített és átalakított részét szigorított dologházaknak minősítették. A bilincset nem preferálták a nővérek, azonban a populáció átalakulása miatt szigorúbb bánásmódot kellett bevezetniük, mivel 287 főre nőtt a lopásért, 57-re pedig a gyilkosságért elítéltek száma. Statisztikai adatok szerint a fogvatartotti állomány többségét még mindig a napszámosok, cselédek tették ki, 135 fő földművelő és háztartásbeli, 36 iparos és kereskedő, illetve további egyéb státuszú női elítélte volt (Heinrich-Tamáská, 2013).

A második világháború újra megemelte az állomány létszámát, 1943-ban már 900 fő körül mozgott a politikai foglyok miatt – az elítéltek között találjuk például Rákosi Mátyás húgát, Hajnalt is. Enyhülést a zsúfoltságra az 1944-es elkülönítési és deportálási terv hozott. Szimin Magda így emlékszik vissza erre: „*Sírnak az apácák. Őszintén. A Helyettes is sír. Sírnak a bűnügyiek is és sokáig integetnek. Fenn a magánzárkákban ellenállhatatlanul harsog a dal: Napkelet, napnyugat ébred.*” (Heinrich-Tamáská, 2013). A háború következményeként az első büntényeseket önként, a visszaesőket és a szigorított dologházásokat 1944. december 19-én már a szovjet csapatok bocsátották szabadon. Az épületegyüttes elfoglalása és kifosztása után, néhány nap múlva a nővérek Vácra menekültek. Ezt követően a kolostort támaszpontként, majd kórházként használták 1945 végéig.

A háború után néhány évre még megnyitotta kapuit az intézet a nővérek vezetésével, az addigi normák és differenciálás megtartásával. Azonban az 1949-es évben az állam felmondta a szerződést. A magánelzárásos rendszer az épületegyüttesben 1950-ig működött mint női büntetés-végrehajtási intézet. Később a fogvatartottakat átszállították Kalocsára. Ezt követően megkezdődött a ház férfi fogvatartottakkal való feltöltése, kizárólagos férfi börtönként működött a büntetés-végrehajtási testület irányítása alatt (Dóczi, 1991).

1950. április 30-án a 22.600/1950/IV.01./IM. rendelet alapján a Kalocsai Megyei Bíróság megszűnt, majd augusztus 15-én került sor a márianosztrai intézet fogvatartottjainak (teherautón, vonaton és lovasszekéren) átköltöztetésére, s ettől kezdve mint Kalocsai Országos Börtön a női elítéltek börtönbüntetését hajtotta végre (Bencze, 2014). Az országos börtön betelepítése foglalkoztatási szempontból nagy előrelépést jelentett a lakosságnak. A nők és gyermekeik

túlszűfolttságot okoztak a márianosztrai áttelepítést követően, 800–1000 fős telítettséggel üzemelt a ház, amelynek negyede politikai elítélt volt (Heinrich-Tamáská, 2013). Az épületből a bírósági személyzet kiköltözött, a római katolikus kápolnát lebontották.

Élet a börtön falai között, önéletrész alapján

Komoly kihívást jelent hiteles adatok alapján a korhű börtönéletet bemutatni. Teszünk azonban erre kísérletet egy olyan politikai fogoly szemüvegén keresztül, aki a 20. század elején politikai felfogása miatt töltötte börtönbüntetését Márianosztrán. Természetesen keresztény szempontból ellenzéki álláspontot képvisel, ezért nem a nézeteit hangsúlyozzuk, hanem a börtönbeli életmód megismerése kapcsán hivatkozunk egyébként irodalmilag színvonalas munkájára. Többek között főleg Berzeviczy Gizella 1950-ben kiadott *Márianosztra* című önéletrajzi regénye alapján mutatjuk be a fegyház és börtön napirendjét és szabályait. Berzeviczy a Magyar Tanácsköztársaság bukása után került börtönbe, ahol 21 hónapot töltött, amelynek egyben krónikásává vált. 1922-ben aztán a Szovjetunióba került egy rabcsere kapcsán. Élete további része már a Szovjetunióhoz kötődik (Berzeviczy, 1950).

Márianosztrán a politikai rabok életében a magánzárka meghatározó módszer volt. A beszélgetés csak ebéd után, félórában volt lehetséges, amikor közösségekben voltak egy közös teremben. Meghatározó élmény volt a „fegyencmunka” és a „hajnali mise” is.

„Az Úr angyala köszönté Szűz Máriát...”

A fegyházba az ország minden részéről érkeztek rabok. Az épület dombra épült, amely alatt a falu és a táj terül el. Egy hatalmas épületcsoport része volt, közepesen templommal, körülötte majorság, kertek, gyümölcsösök. Távobbi erdők húzódtak meg, amelyek a fegyház birtokai voltak. A rabtemető és a nővérek temetője elkülönülve szintén a táj részei voltak. A fegyházba belépő úgy írja le az élményt, mint aki első látásra a béke szigetére érkezik, jobbra a templom, balra virágoskertek, néhol apácák tűnnek fel, akik rózsafüzérrel imádkoznak. Az apácák öltözete sötétkék köpeny, szélesszárnyú fehér vászonkalap. Békés megjelenésük mellett azonban állandóan kíváncsian fürkészik a környezetüket. Az épület folyosói ragyognak a tisztaságtól. Az épület háromemeletes, kívül sárga, belül fehér falakkal. A kezdetekben elszánt bűnözőket zártak ide be, de később, a 20. század elején politikai foglyok is kerültek már ide. Az elmondás

szerint a nővérek nem udvariaskodtak az elítéltekkel, hűvösen, időnként keményen bántak velük. Az asszonyok jó része a földeken vagy a konyhán dolgozott. A kosztra azonban igen panaszkodtak, mivel kevés volt a fejadag.

A következőkben más forrás hiányában, Berzeviczy Gizella ateista elfogultságát is tükröző önéletírásából szedett leírást közöljük.

Az apácák magatartása a rabokkal szemben változó és személyfüggő volt. Az ellenszegülést nem tűrték, illetve a jámbor imádságos lelkületet értékelték. Az irgalmas nővérek a rend fenntartása érdekében rendszeres motozást tartottak, a rabok haját is átvizsgálták, főleg éles szerszámok birtoklása miatt. A szépítkezéshez használatos tárgyak tiltólistán voltak. Az egyszemélyes zárkák, amelybe a politikai foglyok kerültek, világítás nélküli, szalmazsákos ágygal ellátottak. A házirend szerint nem lehetett beszélgetni, a csend a rend része. A hajnali közös imádság után a tisztálkodás következett, majd a takarítás. A reggeli imádkozás például a „Hiszekegy”, különböző könyörgések szentek közbenjárásáért, végül a tízparancsolattal zárult az áhítat. A legalább félórán át tartó imádkozást a sovány reggeli követte. Egyébként minden étkezést hosszú imádkozás előzött meg. A szigorú rend megkövetelte, hogy napközben az ágyra nem lehetett lefeküdni, a rácsos ablakon kinézni. A zárka mérete éppen ötlépcsényi.

A fegyencmunka a majorokban vagy a földeken zajlott, de néhányan a konyhán és a kézimunkákkal dolgoztak. A rabokat a munkájukért napszám illetve, néhány fillér, amit szabadulásukkor kaptak kézhez. Ahogy Berzeviczy mondta: „*Nem durva erőszak, – gyöngéd női kezek keresztény irgalma vezeti a rabmunkát Márianosztra fegyházában.*” Vagyis a gyenge étkeztetés következtében az éhezés miatt könyörögtek a rabok a munkáért, vacsorát azok kaphattak, akik napközben dolgoztak is. Az ügyesebbek finom hímzésekkel miseruhát varrtak, illetve a papok számára egyéb öltözékeket szabtak-varrtak. Vasárnaponként ünnepi szentmisén vettek részt a rabok, lehetőleg ünneplő ruhában, kettes sorban menetelve a templomba. A misén a nővéreken és rabokon kívül a személyzet rokonai és a falubeliek vettek még részt. A pap prédikációja általában olyan bonyolult összefüggésekre mutatott rá, hogy a rabnők nagy része nem is értette a mondanivalót. A bűnbánat és a vezeklés, kegyelem a leggyakrabban kifejezett mondanivaló. A körmeneteken a fegyház lakóin túl a falu lakossága is részt vett, például június első napjaiban, ami Nosztrán nagy ünnep volt. Az úrnapja katolikus főünnep az eucharisztia tiszteletére, amely körmenettel zárult, nagy eseménye volt a hívő közösségnek.

Az égi erények

A katolikus vallásban a Mária-kultusz jelentősége a szeplőtelen fogantatásban érhető tetten. Itt ennek a hatása a nővérek megszólításában jut érvényre:

„*Tisztelendő kedves nővér*”, illetve kézcsókkal köszöntötték a nővéreket (korábban írtuk, hogy az 1880-as években a látogatóbizottság által leírtak szerint nem volt szokás a kézcsók). A nővérekre a magasabbrendűség kifejezése jellemző. Az égbe törekvőt lehúzza, ha akárcsak egymással is barátkoznak a nővérek vagy bizalmasabban viselkednek a rabokkal. A lelki gyakorlatok során a cél, hogy semmihez se ragaszkodjanak a rabok, ami nem szolgálja az üdvösségüket. A hitélet gyakorlásával az erények kimunkálását tűzték ki célul a nővérek. Azt a fegyelmezett életvitelt kívánták meg a női fogvatartottaktól, amelyet maguk is folytattak. Az elfogult író az irgalmasrendi apácákat „egyházi öltönyű rabtartóknak” nevezi, akik lelkiismereti kényszerrel, ámitással akarják vezérelni az örök üdvösség felé az eltévedt lelkeket.

Híres és emlékezetes nővérek voltak például Virginia, aki egykori házfőnök volt. Szalézia, aki emberségesen bánt az asszonyokkal. Említik még Amáliát és Emerikát, akik kórháznővérek voltak.

A probléma talán abban ragadható meg, hogy a nővérek maguk elhatározásából vállalták a regulát, míg a fogvatartottak kötelező érvényűen és nem szabadon vállaltan, kényszerként élték meg a katolikus hit gyakorlását. A nővérek nem vállaltak hivatalosan katekézist, tanítást és tudatos nevelést, hanem saját példájukkal akarták vezetni a kénytelen-kelletlen jámborral lett rabok csoportját. A hitébresztő misszió nem volt kimondottan célkitűzésük.

A Vincés nővérek élete a börtön árnyékában

Borsos József atya visszaemlékezése alapján 1948-ban szűnt meg a rend. Ekkor hatvan Vincés nővér szolgált a börtönben, többen pedagógusok voltak. Nemcsak a börtönt látták el, hanem a faluban az iskolában és az óvodában is ők tanítottak, gondozták a gyermekeket, illetve templomi szolgálatot végeztek. Kórust vezettek, a falu tisztántartásáért feleltek, a falu 600 fős lakosságának az igényeit figyelembevéve, a rabok dolgoztak az apácák irányításával. A nővérek a mezőgazdasági munkák mellett állatokat tartottak, teheneket, lovakat, sertéseket. A falu híres volt a rendezettségéről abban a korban. Ugyanezt ma nem lehet elérni a lakosság körében. Ennek az is lehet az oka, hogy ma férfiak tartózkodnak a fegyházban, akik nehezen foghatók minőségi munkára. A női fogvatartottakkal mindez problémamentes volt.

Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy a valamikori nővérekkel szolgáló fogvatartottaknak hogyan alakult szabadulásuk után a sorsuk. Azt elmondások alapján tudjuk, hogy az apácák minden háztartásbeli tudásra megtanították a sokszor tanulatlan asszonyokat, akik börtönbe kerültek, amivel a szabadulásuk után

könnyebben boldogulhattak saját életükben. Az áldott állapotban börtönbe kerülteket megtanították a gyermekgondozás fortélyaira. A fogvatartottak mindig hosszú ruhában jártak, mint a nővérek. Három Vincés nővér még a kilencvenes években az akkori börtönparancsnok meghívására látogatást tett a házban, és ők mesélték, hogy a rebellis politikai női foglyok rendkívül megnehezítették a munkájukat. Akkoriban több pap is szolgált a plébánián, ők latinul miséztek, ami nehezé tette a kölcsönös megértést a rabok és a papok között. A nővérek ökumenikusak voltak. Nosztrán 660 éve vannak jelen a pálosok, a falu szinte teljesen katolikus felekezetű. Azonban a nővérek fizették a református lelkészt, hogy a más vallású fogvatartottak is tudják a hitüket gyakorolni. A börtönkápolnát, amely a nővérek idején működött, felgyújtották, majd lebontották a maradványokat. A nővérek munkáját kutyák segítették az épület környezetében, akiket a nővérek gondoztak. A nővéreknek és a papoknak tekintélyük volt a börtönben is, hiszen a társadalom nagy része vallásos volt. József atya elmondása szerint az 1990-es évektől tapasztalható erős hanyatlás a vallásosság tekintetében. A mai fiatalok már elődeiktől sem tanulhattak példát, hitbéli elmélyülést. Nincs hitélmény, nincs társadalmi értéke a vallásosságnak, főleg a katolikus hitre gondolva.

Az elhunytakat hajnali 4 óra körül vitték ki a temetőbe lovaskocsival, amikor a falu még éppen csak ébredezett. Sok szóbeszéd járt a nővérek szigorúságáról a faluban, de a belső ügyeikről alig lehetett valami hiteleset megtudni. Ön-ellátásból éltek, hiszen akkor az állam még nem dotálta az intézetet. Az akkori termőföldek mára erdővel borítottak.

A Vincés nővérek sokan voltak, iskolázottak voltak, valószínűleg ezért vállalták el a börtön rendbentartását. Hedvig nővér volt az utolsó házfőnök.

A nők hitéleti szempontból érzékenyebbek, ahogy József atya látja, bár ő soha nem volt részese a börtönben a női hitoktatásnak, hiszen 1950-től csak férfiakat zárnak el Márianosztrán. Véleménye szerint a visszaesés szempontjából nagyon fontos, hogy kik várják odakint a szabaduló személyt. A családi miliő meghatározó.

Földes Klára Edigna FdC története Márianosztrán

Edigna nővér tizenkilencévesen, 1948-ban került a Márianosztrai Fegyház és Börtönbe. Érkezése előtt soha nem hallott erről a börtönről. Csupán nyolc hónapot töltött ott el. Hetenként volt tanítás a börtönben, ő helyesírást tanított, mivel tanítónő volt. 1948–1949-ben a legtöbb fogvatartott gazdasági bűncselekmények miatt került elzárásra. A visszaesők körében leginkább a zsebtolvajok voltak

jelen. A rabokkal a nővérek nem beszélgethettek, csak a legszükségesebbeket, azonban a rabok jó bánásmódban részesültek. Azt mondta az interjúban Edigna nővér, hogy a rabokkal együtt ők is rabok voltak (Bögre és Szabó, 2010). A raboknak folyamatosan volt tennivalójuk, amúgy pszichológiai okokból. Karácsonykor pásztorjátékot adtak elő az asszonyok, akik gyermekként viselkedtek az előadás környékén. Versengtek, irigykedtek egymásra stb. Kilencven évig voltak a nővérek a börtön vezetői, majd 1949-ben államosították az intézményt.

A szálak összeérnek

Véleményünk szerint a sikeres börtönmisszióban a felnőtt katekézis tanítási, iniciáció és nevelés típusú modelljei párhuzamosan alkalmazhatók. Időtartamát tekintve a prekatekumenátus, a katekumenátus időszaka akár el is húzódhat, hiszen a fogvatartottakat legtöbbször az idő nem sűrgeti, hiszen éveket töltenek a börtönben. Ezt a jól megalapozott időszakot követheti majd a lelki megtisztulás és a műsztagógia időszaka. Ez idő alatt a hitoktatónak tehát a fő és egyben a legmagasabb feladata, hogy a fogvatartottakat a megtérés útjára tereli. Különösen nehéz helyzetben, hiszen a fogvatartottak kognitív, érzelmi és szociális kompetenciáinak fejlettsége jelentősen elmarad a felnőtt átlagtól, számos egészségügyi és pszichológiai problémával küzdenek. A transzcendensről való gondolkodásuk szűk horizonton, homályosan lehetséges.

Hitünkben a szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de a bűnös ember a bűnének fogságában él, sőt, a fogvatartottak a megelőző kinti világban is sokszor a sorsuk foglyai voltak. Számukra a szabadság fogalma inkább a hedonizmussal függ össze. A szabadság lelki alapját a megismerés és a szeretet iránti vágy adja, de ők életükben a szeretetet és biztonságot nélkülözték, a megismerésre pedig nem voltak motiváltak. A globalizáció gazdasági és társadalmi hatásainak kiszolgáltatva, az individualizmus túlsúlya közepette a szeretetre is nevelni kell, amely személyek közötti bizalmon alapulhat. A hitoktató feladata, hogy a fogvatartottakat eljuttassa a morális fejlődés lehetőségéhez. A Szentlélek fogadására kell őket alkalmassá tenni. A katekéta példamutatással nevel, a hite és az evangéliumi hit között összhangnak kell lenni, különben nem hiteles a munkája. Az előítéletek ellen küzdve az emberre holisztikusan kell tekintenie. Pszichológiai műveltséggel, illetve az önismereti dimenzióban kimunkált lelki működéssel kell rendelkeznie. A stresszt és a konfliktust jól kell kezelnie, ugyanis a börtönkörnyezet számos spontán nehéz szituációt teremt számára. Céljai szerint a speciális felnőtt katekézisnek mindezt figyelembevétel a következőkre is reflektálnia kell még:

- Azon személyek esetén, akik nem találkoztak még a vallásban, hitben rejlő lehetőségekkel, az első evangelizáció vagy újra evangelizáció alkalma, a hitismeret mélyítése.
- Imatapasztalat.
- A közösség pozitív élményének a tapasztalata, a közösség erejének pedagógiai felhasználása.
- A Szentírás szövegeinek, történeteinek a megismerése a saját élettörténet összehasonlításával, tanulságok megfogalmazása, a hit és az élet integrációja.
- Ünnepekre készülve a liturgia megismerése, az ünneplés személyiségformáló ereje.
- A résztvevők élettörténeteinek nehézségei, erkölcsi dilemmák megfogalmazása.
- Az élet értékének megfogalmazása.
- Jézus személyének megismerése (élete, halála, föltámadása és mindezek jelentősége).
- A keresztyén örömhír megélése.
- Az eucharisztia lényegének értelmezése, Isten szeretetének bizalmi elfogadása és viszonzása.

A Márianosztrai fegyintézet történetét áttekintve úgy látjuk, hogy a Vincés nővérek feladatvállalása az adott korszakban modernizációs törekvésnek is tekinthető, hiszen a magyar börtönügy külföldi mintákat figyelembe véve fogadta el a sajátos módszertant nők esetében. Hosszú ideig működött sikeresen a börtön, mindaddig, amíg a politika bele nem szólt a működésükbe. A nővérek átfogó, minden helyzetet és időpillanatot kihasználó katekézise egy folyamatos katekumenátusnak tekinthető, amelynek azonban árnyoldala volt a szabadság hiánya, vagyis a hit gyakorlásának és elmélyítésének kényszerű szükségessége. A nővérek módszertanából a lelki felnőttiség elismerése hiányzott, illetve a kor szelleme szerint a börtönök elsősorban megtorló funkciót tölthettek be a társadalomban. A magánzárka rendszere az elmélyült imádságot, csendet és nyugodt magányt, a vezeklést volt hivatott segíteni, azonban az asszonyok az egyik legsúlyosabb fenyegetésként élték meg, így nem volt lelki fejlesztő hatása, inkább elrettentésre, magatartásformálásra volt alkalmas.

Ferenc pápa hívja fel a figyelmünket arra, hogy Lukács evangéliumában olvashatjuk: „*Aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömmel*” (Róm 12,8) ([URL2](#)).

Ma már kutatások révén tudjuk, hogy a nők számára a magány és elzártság inkább súlyosbító körülmény, hiszen jellemzően magas szintű a társas igényük. Mentálhigiénés szempontból a gyakori csoportos tevékenységek javítják a közérzetüket. Az autonómia iránti igényük is jelentős, hiszen a családban betöltött

szerepeik sikeres megéléséhez elengedhetetlen az önállóság, szervezőkészség. Ezt az igényüket megtörve érzelmileg instabillá válnak, erről szól Berzeviczy Gizella önéletírása is. Folyamatosan érzékeljük, hogy a nem politikai okok miatt börtönbüntetésüket töltők a nővérek fogvatartási módszertanára nem fogékonyak. Valószínűleg nem a vallásos környezet okozza számukra a nehézséget, hanem azok a fogvatartási körülmények, amelyek nem biztosítanak kellően alkalmas helyzetet a hit elmélyítéséhez. Az állandó és szünet nélküli kényszerű időbeosztás és munkáltatás a nők számára olyan pszichés leterhelés, amely a prizonizáció traumatikus hatásait felerősítik. A magánzárkák használata inkább a sanyargatás eszközei, mert a fogvatartott nők nem saját elhatározással vonulnak vissza a világtól elmélyülési céllal, hanem kényszerből, büntetési szándékkal helyezik őket oda.

A pszichológia és a neveléstudomány egyik fontos elve, hogy tanulás terén a motivációnak van az egyik legjelentősebb hatása. Amihez pozitív érzelmi bélyeget tudunk kapcsolni, arra hosszú távon emlékezünk, azzal szívesen foglalkozunk. A nővérek munkája ugyan imádságos volt és példamutató, de eljárásuk nélkülözött minden pozitív érzelmi kapcsolódási lehetőséget, túlzottan paternalisztikus és szigorú volt. Mivel a pszichológia a működésük idején még igen fiatal tudománynak számított, nem vethetjük a szemükre a hiányosságait. Az emberségesebb hozzáállás, az empátiával való viszonyulás legalább olyan hasznos lett volna, mint a poroszos oktatási-nevelési elvek következetes alkalmazása. A történeti források alapján tudjuk, hogy a nővérek némelyike jóval emberségesebb volt az átlagnál, annak ellenére, hogy ez a magatartás a számukra is büntetést vont maga után a vezetőség részéről. Hiszen ők maguk nyilatkozzák, hogy a börtön számukra is hasonlóképpen működött, mint a rabok számára.

Másik olvasatban a nővérek a női fogvatartottak esetén nem szenteltek figyelmet a női mivoltuknak. Fogvatartási rendszerük kidolgozott, fegyelmezett, következetes volt, de antropológiai szempontból érzéketlen a nemi különbségekre. Sőt, azt is mondhatnánk, hogy az akkori rend tagjai, bár karitatív tevékenységeik köre bőséges volt, abban nem voltak segítőkészek, hogy eltévedt embertársaikat maguk mellé emeljék.

Az egyén számára a megtérés tehát növekedés, olyan lelki fejlődés, amely akarat, kognitív és érzelmi dimenziókat érintő, olyan szakaszai vannak, amelyeket nem lehet felcserélni vagy kihagyni. A megtéréshez vezető hitoktatásnak nem az idő a legfontosabb kritériuma, hanem a hitelessége és mondhatnánk, a mélysége. A mélységét a hitoktató részéről a másik ember iránti elfogadás kisugárzása, az emberi méltóság tiszteletben tartása, az adaptív távolság fenntartása (nem bizalmaskodó, hanem bizalomra épülő), és hit a másik ember változéképességében. A megtérés rögzös út a fogvatartottak számára, azon elindítani valakit,

hosszas érlelés és fejlesztés után lehetséges, sőt az úton tartás sem könnyű, ismerve a szociális körülményeket is. Ezért a katekézis időtartamát rugalmasan kellene kialakítani. A két-három éves folyamatot esetenként érdemes meghosszabbítani, mert a megtéréshez, ahogy látjuk, a szabad akaraton és szabadságon kívül számos más feltétel megléte szükséges. A másik fontos tényező a rendszeresség, amely hatékonyságát tekintve függetlennek kellene lennie a börtön belső szabályaitól, vagyis, hogy a fogvatartott jelenlétét ne jutalmazási vagy büntetési aktussal kössük össze. Úgy véljük, hogy a hitoktatás éppen azokban a helyzetekben a legfontosabb, amikor a fogvatartott a bűnt nem képes elkerülni, szabályszegő, rendbontó magatartást tanúsít. A megtérésre vezető úton a bűnbánat megélése, a bűn megvallása jelentős állomások. A fogvatartottak esetén nemcsak a bűncselekményhez kapcsolható a bűnbánat, hanem a mindennapi tévedésekkel is érdemes összekapcsolni azt. Az evangéliumok segítségével a bűnbánati gyakorlat hozzásegíti őket az erkölcsi elvek tanulásához, a társadalmi együttélés szabályrendszerének érzékeléséhez.

Bizonyos esetekben a traumatizáltság könnyebben hozzásegíti az egyént a megtéréshez. Azonban a fogvatartott nők intellektuális képességei, érzelmi állapotuk, mentális betegségeik, szocioökonómiai státuszuk és az elzárás miatti traumatizáltságuk a hitoktatás módszertana szempontjából rendkívül kényes oktatási-nevelési terület. A felnőtt hitoktatás egyben mentálhigiénés támogatás, tanítás, életvezetési tanácsadás és lelki növekedést segítő folyamat. A felnőtt hitoktatás a pszichológiai megküzdési mechanizmusokat segítő, szentírási alapokon nyugvó evangelizáció, komplex támogató misszió. A misszió jellege mutatkozik a történeti esettanulmányban. A misszió sikeréhez azonban nem elégséges a „misszionárius” szándéka és felkészültsége, a misszió tartalmának és céljának az emberre kell irányulnia, reflektíven bevonva őt a saját személyiségbeli növekedésébe. Az egyén nem maradhat az evangélium üzenetének kívülálló szemlélője, mert akkor a megtérése nem belső meggyőződésen és szabadságon alapul.

A börtönben a hitoktatás lelki zarándokúton (élet)vezetés a megtérés felé, önmagunk mélyebb megismerése és a másik megértése által. A megérkezés támogatása a Biblia szövegein keresztül és általuk, a hitoktató személyiségén átszűrődve. Felföldi László (2022) püspök szavai szerint: „*Amíg nem érkezünk meg Istenhez, önmagunkhoz, felebarátunkhoz, addig háború van, zűrzavar van bennünk és a szívek között.*” (URL6).

Felhasznált szakirodalom

- A Katolikus Egyház Katekizmusa (2020). *SZIT. 6. kötet*
- Ács-Bíró A. (2020). *Női fogvatartottak oktatás-nevelés szempontú egyéni és intézményi profiljának rendszerszintű vizsgálata az eredményes reintegráció érdekében*. PhD értekezés.
- Altoviti, M. (2021). „*Tra le donne*” per dare luce alla loro dignita, RomaSette. <https://www.romasette.it/tra-le-donne-per-dare-luce-alla-loro-dignita/>
- Antal Sz. & Solt Á., A. (2013). Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata. *Börtönügyi Szemle, 61*(1), 65–70.
- Bencze B. (Szerk.) (2014). *Börtönügyi lexikon*. Kronosz Kiadó.
- Berzeviczy, G. (1950). *Márianosztra*. Szikra Könyvkiadó.
- Borbíró A., Gönczöl, K., Kerezi, K., Lévy, M. (Szerk.) (2016). *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft.
- Boros J. & Csetneky L. (2002). *Börtönpszichológia*. Rejtjel.
- Bottlikné Kárász A. (1998). *Szürke Nénék Intézete*. Magánkiadás.
- Bögre Zs. & Szabó Cs. (2010). *Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban*, METEM Könyvek 71. Szent István Társulat.
- Di Blasio B. & Ács-Bíró A. (2019). Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében. In Tóth P. (Szerk.), *Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben* (pp. 505–519). Selye János Egyetem.
- Di Blasio B. (2021). *Oktatás és globalizáció. Sérülékeny társadalmi csoportok. Közösségi kapcsolódások, 1*(1-2), 21–30. <https://doi.org/10.14232/kapocs.2021.1-2.21-30>
- Dóczi I. (1991). A Márianosztrai Fegyház és Börtön tulajdonjogi alapjai (1357-1949). *Börtönügyi Szemle, 2*, 42–50.
- Fehér, M. I. (2001). *Hermeneutikai tanulmányok I*. L'Harmattan.
- Felföldi L. (2022). *Magyar Kurír*. <https://www.magyarurir.hu/hirek/14-alkalommal-vara-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazmegye-zarandokait>
- Ferenc pápa (2015). *Misericordiae Vultus. Az irgalmasság arca kezdetű bulla*. Szent István Társulat.
- Ferenc pápa (2019). „*Leselejtezés helyett neveljünk*” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőseihez. Vatican News. <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-borton-pasztoracio-leselejtezes-neveles-megelozes.html>
- Heinrich-Tamáská P. (2013). *Kis magyar börtöntörténelem*. Unicus Műhely.
- Klebensberg K. (1927). A magyarországi apácarendek rövid ismertetése. *Magyar Katolikus Almanach, 1*, 257–268.
- Kocsis I. (2019). *Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában. Az üdvösség igéje*, SZIT.
- Kovács Sz. (2015). A megtérés lélektani folyamatának pasztorálpszichológiai horizontja. *Theologia Reformata Transylvanica, 1*, 5–36.
- Kránitz M. (2019). *Alapvető hittan*. SZIT.
- Kuminetz G. (2010). Megfontolások a büntetésekről, különös tekintettel a halálbüntetésekre – katolikus szemmel. *Iustum Aequum Salutare, 6*, 4.

- MacIntery A. (1999). *Az erény nyomában*. Osiris Kiadó.
- Megyeri I. (1905). *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Magyar Kir. Igazságügyiministerium.
- Nagy F. (1999). Ora et labora: a börtönpasztoráció és a büntetés-végrehajtási jog egyes kérdései. *Börtönügyi Szemle*, 18(2), 9–15.
- Papp M. (2016). *A jó és a rossz között – az életvezetés etikáj*. Lazi Könyvkiadó.
- Pinckaers S. (2001). *A keresztény erkölcszociológia forrásai*. Kairosz.
- Puskely M. (1990). *Szerzetesek*. Zrínyi Nyomda.
- Réső Ensel S. (1887). *Három országos női fegyház*. Budapest.
- Rónay Gy. (1970). Páli Szent Vince és Marillac Szent Lujza. *Szettek, írók, irányzatok*. SZIT.
- Szentmártoni M. (1995). Útban az életszentség felé. *Távlatok*, 25, 638–651.
- Szentmártoni M. (2001). *A vallásoktatás akkordjai*. Agapé.
- Szóllósy O. (1935). *Magyar börtönügy*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet.
- Taylor, Ch. (1979). *Hegel and Modern Society*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139171489>
- Taylor, Ch. (1989). *Source of the Self. The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press.
- Taylor, Ch. (1995). *Philosophical Argument*. Cambridge MA.
- Taylor, Ch. (1997). Az elismerés politikája. In Feischmidt M. (Szerk.), *Multikulturalizmus* (pp. 124–142). Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium.
- Tihanyi M. (2019). *Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben*. Dialóg Campus Kiadó.
- Tóth L. (1888). *A rabmunka. Fegyházi tanulmányok*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Tóth L. (1888). *Fegyházi tanulmányok*. In Hacker E. (Szerk.) (1916). *A rabmunka* (pp. 64–88). Wessely és Horváth Nyomda.
- Várkonyi Zs. K. (Szerk.) (2020). *Börtönstatisztikai Szemle 2020*. BVOP.
- Várkonyi Zs. K. (Szerk.) (2020). *A Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve*. BVOP.
- Várkonyi Zs. K., Rutkai K. & Szabó M. (2021). „Hitével szolgál, tetteivel nevel” – Gondolatok a 20 éves Börtönlelkész Szolgálatról. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 27–36.
- Várnagy-Tóth M. (2014). Női elítéltek börtönkörnyezetben. Egy empirikus kutatás tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 62(2), 51–65.
- Veres A. (2021). A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 19–22.
- Vető L. (1965). *Tapasztalati valláslélektan*. Egyetemi Nyomda.
- Weber, H. (2001). Általános erkölcszociológia. *Szent István Kézikönyvek* 3, 334–342.
- Wolf, A. M., Silva, F., Knight, K. E. & Javdani, S. (2007). Responding to the health needs of female offenders. In Sheehan, R., McLvor, G. & Trotter, C. (Eds.), *What works with women offenders* (pp. 186–187). Willan Publishing.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Leselejtezés helyett neveljük” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőseihez.* <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-bortonpasztoracio-leselejtezes-nevel-es-megelozes.html>

URL2: *Ferenc pápa bullája, mellyel meghirdeti az irgalmasság rendkívüli jubileumát.* <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=458>

URL3: *Mission & ministries.* <https://daughters-of-charity.com/mission-ministries/>

URL4: *Déténus.* <https://www.filles-de-la-charite.org/nos-services/detenus/>

URL5: *Hám János örökségéért.* <http://archive.szatmariegyhazmegye.ro/url/Ham-Janos-orok-segekent-interju>

URL6: *14. alkalommal várta a Tenkes-hegy Fehér Asszonya a Pécsi Egyházmegye zarándokait.* <https://www.magyarKurir.hu/hirek/14-alkalommal-varta-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazmegye-zarandokait>

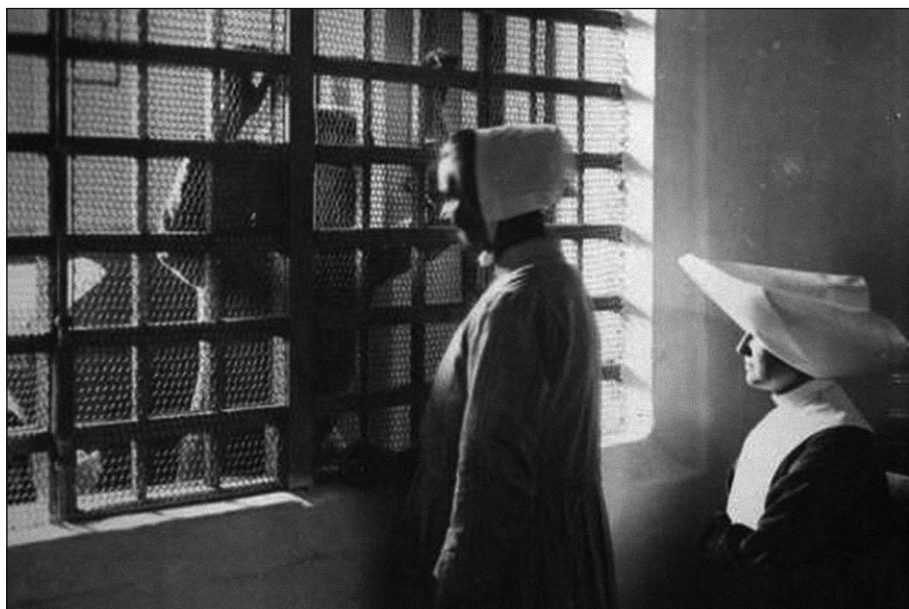
Melléklet

1. számú kép: Kápolna

Forrás: <http://old.bv.gov.hu/akadalymentes/marianosztra-az-intezet-tortenet>

2. számú kép: Korabeli fénykép

Forrás: <http://old.bv.gov.hu/akadalymentes/marianosztra-az-intezet-tortenete>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Di Blassio B. (2021). A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 8–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.1>